

Zatvorske knjižnice- biblioterapija kao odgovor

Kurbalija, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:313990>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA KULTURU I UMJETNOST

ODSJEK ZA KULTURU I KREATIVNE INDUSTRIJE

KNJIŽNIČARSTVO

DIPLOMSKI RAD

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA KULTURU I UMJETNOST

ODSJEK ZA KULTURU I KREATIVNE INDUSTRIJE

KNJIŽNIČARSTVO

DIPLOMSKI RAD

ZATVORSKE KNJIŽNICE – BIBLIOTERAPIJA KAO ODGOVOR

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA KULTURU I UMJETNOST

ODSJEK ZA KULTURU I KREATIVNE INDUSTRIJE

KNJIŽNIČARSTVO

TEMA: Diplomski rad o zatvorskim knjižnicama u Hrvatskoj i svijetu. Pravo na pristup informacijama, edukacija te biblioterapija kroz knjige kao oblik rehabilitacije.

PRISTUPNIK: Anja Kurbalija

TEKST ZADATKA:

U ovom radu govorit će se o zatvorskim knjižnicama te kako funkcionira knjižničarstvo kao struka u svijetu specijalnih knjižnica. Naglasak će biti na rehabilitaciji zatvorenika kroz biblioterapiju te prikaz primjera dobre prakse kroz projekte za koje su zaslužni knjižničari u zatvorskim knjižnicama. Također veliki značaj zatvorskih knjižnica u svrhu edukacije zatvorenika.

Osijek, listopad 2018.

Mentor:

Doc. dr. sc. Tihomir Živić

Odbora za završne i diplomske ispite:

Izv. prof. art. dr. sc. Saša Došen

AKADEMIJA ZA KULTURU I UMJETNOST

DIPLOMSKI RAD

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Informacijske i komunikacijske znanosti

Znanstvena grana: Knjižničarstvo

Prilog:

Izrađeno::

Primljeno

Mj:

Broj priloga:

Mentor:

Doc. dr. sc. Tihomir Živić

Pristupnik: Anja Kurbalija

Komentor:

Dr. sc. Marina Vinaj, v. predavač

Sažetak

Ovaj rad pod naslovom Zatvorske knjižnice – biblioterapija kao odgovor analizira zatvorske knjižnice u svijetu, ali govori i o stanju u Hrvatskoj. Također, navode se smjernice koje uređuju knjižničarstvo u zatvorskim knjižnicama, ali i prava zatvorenika na čitanje te koje su to knjige i zbog čega proglašene zabranjenima iza rešetaka. Kao zadnja stvar, ali nikako manje bitna, spominje se rehabilitacija kroz primjenu biblioterapiju te primjeri dobre prakse koji su provedeni kao projekti u zatvorskim knjižnicama.

Ključne riječi: knjižnice, zatvor, čitanje, prava, rehabilitacija, biblioterapija

Abstract

This paper titled Prison libraries – bibliotherapy as an answer analyze prison libraries in the world but also speak about situation in Croatia. Also, here are guidelines which regulate librarianship in prison libraries, the rights of prisoners to read and which books and why are forbidden behind prison bars. As the last thing, but not less important, there si rehabilitation trough the biblioteraphy and examples of good practice carried out as projects in prison libraries.

Keywords: library, prison, reading, rights, rehabilitation, bibliotherapy

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA.....	2
2.1. Pravo na informacije.....	2
2.2. Pravo na slobodan pristup informacijama u knjižnici.....	2
3. SLUČAJ KOJI JE PROMIJENIO PRISTUP INFORMACIJAMA U ZATVORSKIM KNJIŽNICAMA.....	3
3.1. Činjenice o slučaju.....	3
3.2. Pitanje.....	4
3.3. Zaključak.....	4
4. PRAVA ZATVORENIKA NA ČITANJE.....	5
5. SMJERNICE ZA KNJIŽNIČNE USLUGE ZA ZATVORENIKE.....	7
5.1. Promišljanje i postavke.....	8
6. SMJERNICE.....	9
6.1. Uprava.....	9
6.2. Pristup.....	9
6.3. Prostor i oprema.....	10
6.4. Informacijska tehnologija.....	12
6.5. Osoblje.....	12
6.6. Proračun.....	13
6.7. Knjižnična građa.....	13
6.8. Usluge i programi.....	15
6.9. Suradnja i poslovanje.....	16
7. PRAVA ZATVORENIKA I NJIHOVA ZAŠTITA.....	17
7.1. Dostava paketa zatvoreniku.....	17
8. SPECIJALNE KNJIŽNICE.....	18
8.1. Povijest specijalnih knjižnica.....	18
8.2. Zatvorske knjižnice do 1950. u Sjedinjenim Američkim Državama.....	19
9. KNJIGE OTVARAJU SVIJET.....	22
9.1. Nagrada s utjecajem.....	22
9.2. Usavršavanje knjižničara za učitelje u zatvoru.....	22
9.3. Poticanje čitanja među ženskom populacijom u zatvoru.....	23
9.4. Stanje u Palestini.....	23
10. USLUGA U ČELIJI: SVIJET ZATVORSKIH KNJIŽNIČARA.....	24

10.1.	Jedan dan u životu knjižničara zatvorske knjižnice.....	26
11.	ZATVORSKE KNJIŽNICE U SVIJETU.....	29
11.1.	Australija.....	29
11.2.	Sjedinjene Američke Države.....	31
11.3.	Brazil - Rio de Janeiro.....	32
12.	ZATVORSKE KNJIŽNICE U EUROPI.....	34
12.1.	Italija.....	34
12.2.	Francuska.....	35
12.3.	Španjolska.....	36
12.4.	Velika Britanija.....	36
12.5.	Nizozemska.....	38
13.	ZATVORSKE KNJIŽNICE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	39
14.	VAŽNOST KNJIGE I ČITANJA U ZATVORIMA.....	42
14.1.	Rehabilitacija je ključ.....	42
14.2.	Uloga zatvorske knjižnice.....	42
15.	PROGRAMI I PROJEKTI ZA ZATVORENIKE – PRIMJERI DOBRE PRAKSE.....	43
16.	U ZATVORU SE VIŠE ČITA NEGO NA SLOBODI: ŠTO SE U REMETINCU NAJVIŠE, A ŠTO NAJMANJE ČITA?	46
17.	NOĆ KNJIGE.....	47
17.1.	O sudjelovanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u „Noći knjige 2014.“.....	47
18.	NABAVNA POLITIKA I CENZURA U ZATVORSKIM KNJIŽNICAMA.....	49
18.1.	Ukratko cenzura kroz povijest.....	49
18.2.	Zašto su neke knjige zabranjene za zatvorenike?	50
19.	BIBLIOTERAPIJA.....	52
19.1.	Tri tipa biblioterapije.....	53
19.2.	Ciljevi biblioterapije.....	54
19.3.	Tipični oblik biblioterapije.....	54
20.	BIBLIOTERAPIJA I TERAPIJSKO OBRAĐIVANJE KNJIŽEVNIH TEKSTOVA.....	55
21.	VRSTE REHABILITACIJSKIH PROGRAMA U ZATVORSKOME SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE.....	56
22.	ZAKLJUČAK.....	58
23.	BIBLIOGRAFIJA.....	60

1. UVOD

Ovaj diplomski rad govori o zatvorskim knjižnicama, koje pripadaju specijalnim knjižnicama, u svijetu, ali i o situaciji u Hrvatskoj. Ono na što se dodatno obratilo pozornost jest rehabilitacija zatvorenika kroz čitanje to jest biblioterapiju. Biblioterapija definira se kao sustav metoda za praktičnu primjenu književnosti, odnosno razumijevanje emocija unutar književnog djela. Navodi se nekoliko oblika biblioterapije te proces i način provođenja iste, ali najbitnije od svega je da se čitatelj, u ovom slučaju zatvorenik identificira s likom iz djela te kroz njega doživi rasterećenje od emocija, olakšanje i katarzu. Kao najbolji način bijega od svoje stvarnosti, one s tri zida i redom rešetki svakako jest čitanje knjiga. Iako su ljudi koji borave u zatvorima počinili lakša ili teška kaznena djela, uloga zatvorske knjižnice svakako jest njihova rehabilitacija. Projekti poput *Prison library project*, *Choose Freedom Read*, *FATHERS*, *Changing lives through literature*, *Prison Fellowship*, *Family Literacy @ Your Library*, *EILLS* i tako dalje, svakako su primjeri dobre prakse koji su pomogli zatvorenicima kroz biblioterapiju i zbližavanje s obiteljima. Republika Hrvatska nastoji držati korak sa svjetskim zatvorskim knjižnicama te također uvodi glazbu, likovne radionice, predstave, programe namijenjene roditeljima kao oblike rehabilitacije. Jedan od najznačajnijih projekta bio je svakako Noć knjige koji je proveden u kaznionicama, zatvorima i odgojnim ustanovama u Hrvatskoj.

Nadalje govori se o pravu građana na pristup informacijama, ali i o slučaju koji je zauvijek promijenio pravo na pristup informacijama u zatvorskim ustanovama. Također navode se smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike koje je donijela organizacija za zastupanje interesa knjižničara, Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova, bolje poznatija kao IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). Kada se govori o specijalnim knjižnicama neizbježno je u radu bilo ukratko navesti povijest i razvoj istih. Knjižničari zatvorskih knjižnica objašnjavaju kako je to provesti dan sa zatvorenicima, što najviše čitaju, najčudnije zahtjeve, na što se mora paziti te problemima i zaprekama s kojima se susreću. Iako u struci kao što je knjižničarstvo ne bi smjelo biti cenzure ona je u zatvorskim knjižnicama ipak prisutna. Koje su to knjige zabranjene i zašto također se govori u ovom radu.

2. PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA

2.1. Pravo na informacije

Demokratski oblik vladavine svojim građanima daje pravo na slobodan pristup informacijama. Javnost i građani imaju pravo na provjerene, relevantne informacije koje se tiču djelovanja vlasti i državnih tijela. „Hrvatska je obvezna prihvatiti standarde otvorenog i javnog djelovanja vlasti, državnih tijela, lokalne samouprave, drugih tijela javne uprave, pravnih osoba koje koriste sredstva proračuna i svih tijela kojima je povjerena ovlast odlučivanja o pravima i dužnostima građana“ (Kregar 84). Ljudsko je pravo zatražiti uvid u rad, odnosno informacije o radu djelovanja države koje se tijekom vremena šire putem elektroničkih medija i publikacija. Ono što je bitno kada govorimo o informacijama jest da su one dostavljene u što kraćem roku, da su u prikladnom obliku, relevantne i da ih građanin može iskoristiti u svrhu zbog kojih ih je tražio. Prva zakonska koncepcija o pravu na informacije ostvaruje se u Americi, a zatim njezin primjer slijede dalje Francuska, Kanada, Novi Zeland, Australija i ostale zemlje. Iznimke uvijek postoje pa tako i kod pristupa informacijama, u slučajevima kada se informacije ne mogu dobiti za to mora postojati opravdan razlog. Pravo na pristup informacijama povećava edukaciju javnosti (Kregar).

2.2. Pravo na slobodan pristup informacijama u knjižnici

Pravo na slobodan pristup informacijama u knjižnici imaju svi korisnici bez obzira na rasu, spol, vjeru, nacionalnost, seksualno opredjeljenje, jezičnu pripadnost, posebne potrebe, zdravstveno stanje ili ograničen prosto kretanja (zatvorenicima). Ograničenja ovdje ne bi smjela postojati, a knjižničari su osobe koje su zadužene kako bi zadovolje usluge korisnika. Manifest Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova, za narodne knjižnice nalaže upravo zadaću koji trebaju obavljati knjižničari kada je riječ o pružanju informacija. Pojedinci, grupe za obrazovanje, informiranje i one s osobnim razvojem, bez obzira radi li se o raznodni ili poslu od narodnih knjižnica mogu zahtijevati informacije koje će im koristiti u radu. Narodne knjižnice dužne su im to omogućiti. Kao što smo već spomenuli, a navodi se u ovoj literaturi, pravo na slobodan pristup informacijama jedno je od osnovnih prava čovjeka koje omogućuje demokratski način vladavine. Kako autorica navodi „svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice“ (De Villa 11).

3. SLUČAJ KOJI JE PROMIJENIO PRISTUP INFORMACIJAMA U ZATVORSKIM KNJIŽNICAMA

Na Vrhovnom sudu u Americi 1. studenog 1976. godine započet je slučaj u kojemu su se tražila veća zakonska prava zatvorenika. Točnije tužitelji su zahtijevali da država pruži zatvorenicima pravnu pomoć kod pripreme i ispunjavanja pravnih akata pružajući im osobu obučenu za pravni rad ili kroz uspostavu odgovarajuće pravne knjižnice. Sud je svoju odluku u slučaju Bound protiv Smitha donio 27. travnja 1977. godine („Case Brief“).

3.1. Činjenice o slučaju

Odjel za rehabilitaciju zatvorenika Sjeverne Karoline, imao je nadzor nad oko 10.000 zatvorenika smještenih u osamdeset zatvora u šezdeset sedam različitih okruga. Jedini okrug koji je imao sobu za dopise i neki oblik pravne knjižnice bio je Središnji zatvor u glavnom gradu Raleighu. Robert Smith, Donald W. Morgan i John Harrington bili su zatvorenici u pritvoru Odjela za rehabilitaciju zatvorenika Sjeverne Karoline. U jednakim slučajevima, tužitelji su tvrdili da država Sjeverne Karoline nije uspjela zatvorenicima osigurati mjerodavnu pravnu ustanovu. Tvrdili su da to krši njihova pravo pristupa sudovima koje je zajamčeno prvim i četrnaestim amandmanom.

Okružni sud prihvatio je pregledati mišljenje tužitelja o tom pitanju te naredio odgovornim državnim dužnosnicima da iznesu predloženi plan koji bi osigurao knjižnični sustav za zatvorenike niskog imovinskog statusa kako bi mogli podnijeti tužbu ili im osigurati prihvatljivu zamjenu. Sud je predložio da država može ispuniti svoju obvezu pružajući pravne savjete ili pomoć, ali nije dala ovlasti tom pristupu. Kao odgovor, država je ipak predložila izgradnju sedam novih pravnih knjižnica unutar zatvorskog sustava, razvijanje sadržaja u Središnjem zatvoru i osiguravanje svim zatvorenicima pristup knjižnicama na zahtjev.

Tužitelji su se žalili kako je plan neodgovarajući, ali sud je odbacio njihove prigovore. Prigovori su se odnosili na to da Sjeverna Karolina ustavno nije potrebna za pružanje pravne pomoći kao ni knjižnica. Na žalbu je potvrdno odgovorio Žalbeni sud u Sjedinjenim Državama, ali i držao da plan nije uspio u pružanju jednakih uvjeta za ženske i muške zatvorenike.

3.2. Pitanje

Postavlja se pitanje je li prvi i četrnaesti amandman zahtijevao od Odjela za opravke Sjeverne Karoline da pruži pomoć zatvorenicima u pripremi i podnošenju pravnih dokumenata tako što bi im osigurao adekvatnu pravnu knjižnicu ili adekvatnu pravnu pomoć.

3.3. Zaključak

Odgovor glasi „da“. U odluci šest na prema tri, napisane od strane sudca Thurgooda Marshalla, sud je odlučio da Odjel za rehabilitaciju zatvorenika Sjeverne Karoline mora zatvorenicima omogućiti pravnu pomoć kao dio prava zatvorenika da pristupe sudovima. Sudac Marshall je naglasio da zatvorenici imaju pravo na adekvatni, učinkoviti i smisleni pristup sudovima. Napisao je da ovaj pristup generalno obvezuje države na pružanje smislenog pristupa uključujući plaćanje sudskog savjetnika za zatvorenika slabijeg imovinskog stanja.

Isti sudac također je odbio argument Sjeverne Karoline koji kaže da pravne knjižnice ili pravna pomoć nisu osnova na temelju koje bi se pokrenule tužbe. Također odbio je prigovor države kako zatvorenici nemaju dovoljno prakse za obavljanje posla odvjetništva („Bound v. Smith“).

4. PRAVA ZATVORENIKA NA ČITANJE

Američko knjižničarsko društvo navodi kako je u javnom interesu očuvanje intelektualne slobode za pojedince bilo koje dobne skupine u zatvorima, pritvorima, maloljetničkim ustanovama, ustanovama za imigrante, zatvorskim kampovima i jedinicama za segregaciju.

Ovo su neka od načela kojih bi se trebala pridržavati svaka knjižnica u pružanju usluga zatvorenicima:

- zbirke se trebaju voditi po pisanim pravilima koja su međusobno dogovorena od strane knjižničara i upravitelja popravnih ustanova koji su u skladu s Poveljom o pravima knjižnica i drugim dokumentima o intelektualnoj slobodi koje je izdalo Američko knjižničarskog društvo (American Library Association, ALA)
- voditi se pisanim postupcima za rješavanje izazova s kojima se susreće knjižničarska struka što se tiče knjižnične građe,
- zatvorske knjižnice trebaju izabirati građu koja odražava demografski sastav, potrebne informacije, interese i različite kulturne vrijednosti zatvora u kojem obavljaju svoju djelatnost
- zatvorskim knjižnicama treba se omogućiti nabavljanje materijala koji zadovoljava pisane kriterije i zadovoljava potrebe raznolike populacije. Treba im se dopustiti nabavu građe kojom bi se osigurala široka i raznovrsna zbirka
- dob zatvorenika ne treba biti razlog za cenzuru, pritvorena djeca i mladi trebali bi imati pristup širokom rasponu fantastike i književnosti
- knjižničari u zatvorskim knjižnicama trebaju poduzeti sve mjere kako bi osigurali dovoljno građe za ispunjavanje informacijskih i rekreacijskih potreba zatvorenika koji ne govore engleskim jezikom

- osigurati pravni pristup informacijama za osobe s invaliditetom kao što je navedeno u Uslugama za osobe s invaliditetom
- mediji i materijali s netradicionalnim vezama ne bi smjeli biti zabranjeni osim ako predstavljaju stvarnu i neposrednu opasnost za sigurnost i zaštitu
- također, materijali seksualnog sadržaja ne bi smjeli biti zabranjeni osim u slučaju ako krše državni i savezni zakon
- osigurati pristup računalima i internetu („Prisoners Right to Read”).

5. SMJERNICE ZA KNJIŽNIČNE USLUGE ZA ZATVORENIKE

Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) razvili su posebni sustav kako bi pružili usluge korisnicima s posebnim potrebama. U te skupine u zajednici spadaju osobe koje se nalaze u bolnici, umirovljenici u domovima, osobe s bilo kakvim fizičkim nedostacima u razvoju, osobe koje su ograničene na boravak u jednom prostoru i osobe u zatvorima. Sekcije za osobe s posebnim potrebama pokrenule su inicijativu kako bi se pomoglo pri pružanju knjižničnih usluga za različite skupine stanovništva. Iz ovoga postupka možemo vidjeti kako se zbilja svakome nastoji omogućiti pristup informacijama bez obzira na rasu, spol, vjeru, političko opredjeljenje, dob, ali i na ono što nazivamo posebne potrebe. Naravno, smjernice su s vremena na vrijeme prerađivane, ispravljane, mijenjane kroz čega se htio poboljšati rad te ostati u koraku s novim informacijskim tehnologijama.

Kako se povećavao broj osoba koje su čekale ili izvršavale zatvorske kazne širom svijeta, 1985. osnovana je, u sklopu IFLA-ine Sekcije za osobe s posebnim potrebama, Radna skupina za zatvorske knjižnice. Provođeni su brojni seminari, skupovi, predavanja, istraživanja, a sve u svrhu kako bi se naglasila, osvijestila i potaknula važnost knjižničarskih usluga u zatvorima. Ime čije valja spomenuti jest Frances E. Kaise, koji je uredio prvo izdanje Smjernice za knjižnične usluge zatvorenika objavljene 1992. godine. Slijedilo je još nekoliko izdanja, a Smjernice objavljene 1995., također pomoću već spomenutoga F. E. Kaisea, sadržavale su točnije upute o uslugama, fondu, osoblju, financijama, metodama poslovanja. Kako je vrijeme odmicalo dogodile su se promijene, u svim vrstama knjižnica, u vidu informacijske tehnologije i automatiziranih sustava. Tako je osnovana još jedna, nešto manja, radna skupina koja je imala cilj provesti ispitivanja ne samo među osobljem već i zatvorenicima, a sve u svrhu dobivanja podataka potrebnih za novo, poboljšano izdanje Smjernica za knjižnične usluge za zatvorenike.

U daljnjem tekstu dotaknuti ćemo se novih promišljanja i postavki na temelju kojih je izdano novo izdanje Smjernica (Lehmann i Locke).

5.1. Promišljanje i postavke

Usvajanjem UN-ove (Ujedinjeni narodi) Opće deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, društvo se počelo humanije ophoditi prema drugima. Tako je slučaj bio i sa zatvorenicima, gdje se počela primjenjivati osvještenija primjena kaznenog prava u skladu s Deklaracijom. Počeli su se uvoditi programi koji su bazirani na obrazovanju, rehabilitaciji i provođenju slobodnog vremena na konstruktivan način. Sve do sada nabrojano bilo bi otežano u slučaju ne postojanja knjižnice i stručnog osoblja. Knjižnica predstavlja takozvani „prozor“ u vanjski svijet koji je pružen zatvorenicima kako bi ih pripremila na ono što se događa izvan zidova prije izlaska. Zatvorenici su u knjižnici slobodni korisnici, s utvrđenim pravilima, koji imaju pravo na pristup informacijama i istraživanju sadržaja koji ih zanima, jer svatko ima pravo na učenje. Bez obzira na vrstu knjižnice, sve bi one trebale slijediti primjer Narodnih knjižnica u vidu građe i usluga. Ograničenje pristupa knjižničnoj građi tako bi se trebalo provoditi samo ako postoji opasnost ili prijetnja za sigurnost zatvora.

Zatvorska knjižnica trebala bi posjedovati zbirke vezane za zakon, ali i zadovoljiti potrebu multikulturalnih i višejezičnih korisnika. Također, omogućiti opismenjivanje i cjeloživotno učenje jer veliki postotak osoba koje dolaze na služenje zatvorske kazne imaju vrlo niski stupanj pismenosti i obrazovanja.

Osim Smjernica, imamo još nekoliko dokumenata na međunarodnoj razini koji su osnova knjižničnih usluga za zatvorenike. Tako nam ti dokumenti nalažu da bi svaka ustanova trebala imati knjižnicu koja bi zadovoljila potrebe svih zatvorenika, opremljenu građom (Standardna osnovna pravila za postupanje sa zatvorenicima), zatim Povelju o korisnicima u kojoj se navodi da je čitanje univerzalno ljudsko pravo, Manifest za narodne knjižnice gdje se knjižnice potiču na uslugu zatvorenicima te svemu ostalome već spomenutom i izvješće o Obrazovanju u zatvorima, opismenjivanje, cjeloživotno učenje i čitanje (Lehmann i Locke).

6. SMJERNICE

6.1. Uprava

Smjernice za knjižnične usluge zatvorenika također propisuju koji se uvjeti moraju poštivati kada se govori o upravi i vođenju zatvorske knjižnice:

- Državne ili mjesne zatvorske vlasti sastavljaju program za pružanje knjižničnih usluga. Tu se navode zadatci, ciljevi te financiranje,
- vođenje računa o radnom vremenu, izboru građe, obradi (katalogizacija i klasifikacija), posudbi i pristupu građi, otpisu, inventarizaciji, reviziji, proračunu, pristupu korištenja računala,
- utvrđivanje administrativne i financijske ovlasti,
- razrada dugoročnog plana, najčešće od tri do pet godina. Plan se izrađuje na temelju procjene korisničkih potreba. U planu također trebaju biti navedeni zadatci, ciljevi, strategije koje će pripomoći ostvarivanju ciljeva te metode za vrednovanje. Zatvorska uprava odobrava plan kada je gotov,
- kako bi se izmjerila učinkovitost usluga korisno je provoditi procjene knjižničnog programa. Procjene se vode svakih tri do pet godina (Lehmann i Locke).

6.2. Pristup

Nadalje, Smjernice propisuju kako i kada te čemu zatvorenici imaju pristup u zatvorskoj knjižnici:

- svim zatvorenicima omogućen pristup knjižnici i njezinim uslugama osim u slučaju kršenja pravila knjižnice,
- zatvorenici bi morali imati odobrenje posjeta knjižnici svakoga tjedna, u dovoljnom vremenu kako bi mogli vratiti ili posuditi građu, postaviti dodatna pitanja vezana uz međuknjižničnu posudbu ili za sudjelovanje u aktivnostima koje provodi knjižnica,

- odrediti radno vrijeme knjižnice trebalo bi biti usklađeno s ostalim obvezama zatvorenika,
- u slučaju da se zatvorenicima dopušta izlazak iz zatvorske ustanove, trebao bi im biti omogućeno korištenje narodnih ili visokoškolskih knjižnica,
- katalog zbirke zatvorske knjižnice, posudba iz glavne zbirke ili međuknjižnična posudba trebala bi biti omogućena i zatvorenicima koji su zbog bilo čega izdvojeni,
- knjižnica bi trebala posjedovati stalnu zbirku, koja bi se trebala mijenjati barem jednom u mjesec dana, popularnih i suvremenih knjiga, mogućnost dvije knjige po zatvoreniku,
- međuknjižnična posudba u zatvorskim knjižnicama vrlo je bitna kako bi se mogle zadovoljiti potrebe grupe koja se razlikuje unutar sebe u kulturnom i jezičnom pogledu,
- prilagodba potrebama korisnicima koji imaju tjelesne i spoznajne nedostatke (Lehmann i Locke).

6.3. Prostor i oprema

Tijekom planiranja prostora na kojemu će biti smještena knjižnica trebalo bi se posavjetovati sa stručnjacima za uređenje istih. Svima nam je poznato kako je knjižnica oaza mira i udobnosti ili bi to barem trebala biti kako bi se što bolje osjećali te bili učinkovitiji u svom radu. Takav je slučaj i u zatvorskim knjižnicama pa bi se i zatvorenicima trebao urediti prostor u kojemu bi se osjećali ugodno te se iznova vraćali. Kada se govori o smještaju knjižnice uvijek je plan da se ona nalazi negdje na sredini objekta ili na početku, a gdje god se smjestili njezine prostorije potrebno je da ona bude dostupna svima koji borave u tom kompleksu. (Lehmann i Locke).

Prema autoru „knjižnica se treba nalaziti u odvojenom prostoru koji se može zaključavati. Treba sadržavati sljedeće:

- funkcionalno osvjetljenje za čitanje, mogućnost korištenja računala, kao i druge specifične knjižnične funkcije

- zvučnu izolaciju za zidove, pod i strop
- kontrolu temperature (zagrijavanje, hlađenje i ventilaciju)
- uvjete za smještaj teških polica za knjige
- dovoljan broj utičnica za električnu energiju i prijenos podataka kako bi se smjestila sva tehnička i elektronička oprema
- vizualno nadziranje cjelokupnog knjižničnog prostora
- prostor za pohranu koji se može zaključavati
- vanjsku telefonsku liniju
- elektronički sustav za uzbunjivanje“ (Lehmann i Locke 15).

Što se tiče površine knjižnice „trebala bi biti dovoljno velika za korisničke aktivnosti, rad osoblja te za pohranu i izlaganje građe, uključujući:

- mjesto za informacije s pultom i ormarima za pohranu
- pult za informacije
- ured za knjižničara
- radnu sobu za osoblje namijenjenu obradi građe, za računalnu opremu, police, ormare, kolica za knjige i stolove
- police za knjižničnu građu (knjige, časopise, novine, audiovizualnu građu)
- prostor za izlaganje knjiga i promotivne građe
- stolove i stolice za čitanje
- slušaonicu
- računala za korisnike
- fotokopirni aparat
- prostor za grupni rad“ (Lehmann i Locke 15).

Korisnički prostor trebao bi imati mogućnost primanja po 5 % od ukopnog broja zatvorenika, zatim 15 m² na tisuću svezaka, po osobi 9 m², a najmanje toliko mora iznositi i ured za knjižničara. Za namještaj i opremu, koja mora biti raspoređena u skladu s pravilnikom o sigurnosti, odvaja se 5 % knjižnične površine (Lehmann i Locke).

6.4. Informacijska tehnologija

Od pojave prvog elektroničkog računala ENIAC-a koji je težio oko trideset tona pa sve do izuma pametnih mobilnih telefona koji danas stanu u svaki džep pokazuje nam koliko se toga promijenilo i kako je tehnologija napredovala. Tehnološke promijene nisu zaobišle ni knjižnicu. Tako se možemo prisjetiti kataloških listića koje bi knjižničar ručno jednog po jednog morao pogledati kada bi pretraživao bazu podataka. Danas samo jednim klikom možemo saznati gdje se nalazi pojedina građa koju korisnik zahtjeva. Sve te promijene odredile su tako da danas knjižnica mora biti opremljena suvremenom informacijskom tehnologijom (Lehmann i Locke).

6.5. Osoblje

Osobe koje bi trebale voditi knjižnicu poput one zatvorske, specijalne, moraju posjedovati stručne sposobnosti i stupanj obrazovanja. Tako bi knjižničari koji radne u zatvorskim knjižnicama morali imati stečenu diplomu sa sveučilišta iz knjižnično informacijskih znanosti ili određenu svjedodžbu knjižničarske škole. Jedan knjižničar dovoljan je za obavljanje knjižničarskog posla na 500 zatvorenika, dok bi dva knjižničara bila dovoljna za obavljanje istog na 1000 zatvorenika. Dodatno osoblje može biti zaposleno prema potrebama koje mogu ovisiti o radnom vremenu knjižnice, veličini, broju korisnika, količini aktivnosti, automatizaciji poslovanja, obrazovanju i rehabilitaciji.

Knjižničar predstavlja osobu od povjerenja koja knjižnične usluge mora pružiti svim kažnjenicima u jednakoj mjeri uz poštivanje njihove privatnosti. On trebao posjedovati stručna znanja, vještine i kompetencije, humane i međuljudske vještine odnošenja prema drugima, pomagati u obrazovnom procesu i rehabilitaciji, te podučiti volontere za posao u koliko se pokaže potreba za istima (Lehmann i Locke).

6.6. Proračun

Kao i sve knjižnice tako se zatvorske financiraju kao zasebne jedinice. U tekućoj godini primaju se plaće, financira se nabava knjižnične građe, pretplate, oprema, tehnologija, energija, usluge, međuknjižnična posudba, članarine u koliko su propisane, podučavanje osoblja i na kraju online baze podataka. Dugoročni plan poslužit će kao osnova za godišnji plan, a voditelj knjižnice trebao bi sastaviti i nadzirati godišnji proračun. Također kao i u ostalim knjižnicama knjižnično osoblje dužno je sastaviti izvješće o radu u kojemu se navode godišnji troškovi.

Donacije, pokloni i ostalo što spada u dodatne izvore financiranja, izvan proračuna koji je namijenjen za knjižnicu, dodjeljuje se tijekom svake četiri godine (Lehmann i Locke).

6.7. Knjižnična građa

Tiskana i netiskana građa čine dio knjižnične zbirke. Kako bi se zadovoljile informacijske, obrazovne, kulturne i rehabilitacijske potrebe, potrebno je konstantno povećavati i nadopunjavati novim naslovima. Stručni knjižničar je taj koji sastavlja popis i naručuje građu, ali fond se može upotpuniti i donacijama. Međuknjižnična posudba također je jedan oblik proširivanja usluga korisnicima, ali i alternativa za planiranje daljnjeg popunjavanja trenutnog fonda. Također, građa se treba odabrati u skladu s planom upravljanja zbirkom „koja se temelji na demografskom sastavu zatvoreničke zajednice“ (Lehmann i Lock 18). Plan upravljanja zbirkom zanemaruje svaki oblik cenzure, osim u slučajevima kada pojedini naslov predstavlja prijetnju za sigurnost zatvora. „Plan se treba odnositi na:

- etnički/kulturni sastav, dob, čitateljsku razinu, obrazovnu razinu i jezik zatvoreničke jedinice,
- potrebu za građom korisnom u pripremanju zatvorenika za ponovno uključivanje u život zajednice, uključujući i obavijesti o izvorima i skupinama za podršku bivšim zatvorenicima, mogućnostima zapošljavanja i stanovanja, obrazovanju i o mogućnostima pripreme za posao,

- potrebu za referentnom i ostalom građom koja služi kao podrška programima koji se nude unutar ustanove (liječenje od ovisnosti od droge i alkohola, kontroliranje bijesa, podizanje djece, opismenjivanje, umjetnost i glazba itd.),
- postupak preporuke građe i način razmatranja zahtjeva za povlačenjem naslova iz zbirke,
- postupak za otpisivanje zastarjele ili nepotrebne građe iz zbirke,
- postupanje s donacijama“ (Lehmann i Lock 18).

Stvari kao što su stil koji preferira čitalačka publika, zatim potrebe i zanimanje zatvorenika za određenu građu, točnost podataka, troškovi, format, usklađenost knjižničkog fonda i ostalo, treba uzeti u obzira za kriterij odabira građe, ali ne smiju se na njega ograničavati (Lehmann i Lock).

Kada govorimo o knjižničnoj zbirki ona „treba uključivati sljedeće vrste građe (na domaćem jeziku i na drugim jezicima koji su potrebni):

- opću referentnu građu,
- beletristiku, uključujući široku lepezu žanrova (ljubavni romani, romani zapleta, kriminalni, znanstvenofantastični i fantastični romani, romani strave i užasa),
- biografije,
- stručnu literaturu koja pokriva standardna tematska područja prema Deweyjevoj klasifikaciji sa snažnim naglaskom na samopomoć, životne vještine i međuljudske odnose,
- pravnu građu (za ispunjavanje informacijskih potreba, kao i za ustanove ili sudski propisane zahtjeve),
- poeziju,
- stripove i crtane romane,
- građu za samostalno učenje,

- građu laganu za čitanje,
- građu tiskanu velikim slovima,
- zvučne knjige,
- audiovizualnu građu, multimedijske i računalne programe,
- informacije o zajednici (brošure, imenike, priručnike itd. za planiranje prije otpuštanja iz zatvora i za traženje posla),
- građu za opismenjivanje i svladavanje brojeva,
- slagalice i društvene igre,
- periodičke publikacije,
- novine“ (Lehmann i Lock 19).

Građu koju knjižnica posjeduje potrebno je smjestiti na za to predviđena mjesta, održavati ju, katalogizirati te klasificirati u skladu s nacionalnim ili međunarodnim standardima (Lehmann i Lock).

6.8. Usluge i programi

Razina knjižničarskih usluga treba se temeljiti na dugoročnom planu kojega je knjižnica donijela. Referentne i informacijske usluge, zatim usluge čitateljskih savjeta, upoznavanje s knjižnicom i kako ju koristiti, međuknjižnična posudba i nabava posebne građe (za korisnike s posebnim potrebama) su neke od usluga koje knjižnica mora obuhvaćati. Kao i u narodnim knjižnicama koje organiziraju susrete s piscima, rasprave o pročitanim knjigama, natjecanja, radionice kreativnog pisanja, umjetničke radionice, glazbene programe, radionice opismenjivanja, natjecanja, proslave blagdana ili kulturnih manifestacija aktivnosti su koje također provode i zatvorske knjižnice. Sve ono što se od aktivnosti planira provesti treba biti u skladu s načelima zatvora te odobreno od strane uprave (Lehmann i Lock).

6.9. Suradnja i poslovanje

Nešto što je neizbježno u struci poput one knjižničarske su suradnja i poslovanje. Potrebno je povezivanje knjižničara s ostalima zbog razmijene znanja i vještina što predstavlja suradnju kako bi sve to kroz poslovanje prenijeli svojim korisnicima. Tako knjižničar uvijek mora biti spreman na dvosmjernu suradnju i prihvaćanje svijeta, a korisničke ankete uvijek su dobrodošle kako bi se vidjelo što se još može poboljšati u radu kako bi se zadovoljile potrebe korisnika (Lehmann i Lock).

7. PRAVA ZATVORENIKA I NJIHOVA ZAŠTITA

Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske propisalo je Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim aktima te Zakonom o izvršavanju kazne zatvora prava zatvorenika. Zatvorenici tako imaju pravo smještaja koji mora biti primjeren ljudskom dostojanstvu i zdravstvenom standardu, njihovi osobni podaci moraju biti zaštićeni, prehrana također mora biti u skladu sa zdravstvenim standardima, moraju imati pravo na rad, izobrazbu, zdravstvenu zaštitu i zaštitu majčinstva, omogućen dodir s vanjskim svijetom, boravak na otvorenom barem 2 h, pravo na kontakt s odvjetnikom, vjeroispovijedanje, vjenčanje u zatvoru te glasovanje na općim izborima. Također posljednju stvar, ali nikako manje bitnu, pravo na stručnu pravnu pomoć i pravno sredstvo za zaštitu prava. Zatvorenici se ne smiju ograničavati osim u slučajevima kada je to nužno zbog održavanja reda i sigurnosti. Svaki oblik diskriminacije zatvorenika po bilo kojoj osnovi je zabranjen.

7.1. Dostava paketa zatvoreniku

Zatvorski sustav u Republici Hrvatskoj zatvorenicima dopušta primanje paketa jedanput mjesečno i blagdanima od obitelji. Propisane su stvari koje se smiju nalaziti u paketu, a njegova težina ne smije biti preko 7 kg.

Neke od stvari koje se smiju nalaziti u paketu su odjeća i obuća, donje rublje, remen za hlače, posteljina, češalj za kosu, četkica za zube, lula, pribor za brijanje koji ne ugrožava sigurnost, sapun, šampon, dezodorans u stiku, notes, olovke, sat, knjige, radio, baterije i fotografije. Kod dostave paketa uz njega se obavezno mora dostaviti popis sadržaja, paket otvara i pregledava službena osoba. Ono što paket ne smije sadržavati su prehrambeni i duhanski proizvodi te sve ono što ugrožava sigurnost zatvora i ostalih zatvorenika. Međutim, ako se u paketu nađu nedopuštene stvari, službena osoba može oduzeti paket, uništiti ili vratiti pošiljatelju, ako su u njemu stvari za počinjenje kaznenog djela, oduzeti i predati nadležnom državnom tijelu („Prava zatvorenika i njihova zaštita“).

8. SPECIJALNE KNJIŽNICE

Razvoj specijalnih knjižnica započinje u 18. i 19. stoljeću, ali tek u 20. stoljeću specijalne knjižnice počinju s ozbiljnijim radom te zauzimaju bitno mjesto. Prema stručnoj literaturi možemo dati točnu definiciju "specijalne knjižnice su stručne organizacijske jedinice u sklopu javnih, mješovitih i privatnih poduzeća te obrazovnih i kulturnih, zdravstvenih, pravosudnih i drugih ustanova koje zadovoljavaju potrebe za knjižničnom građom i obavijestima, u prvom redu članova matične ustanove i pomažu korisnicima da u stručnome i istraživačkom radu (unutar određenoga specijaliziranog područja) dobiju pouzdane obavijesti i primarne dokumente" (Martek 171).

8.1. Povijest specijalnih knjižnica

Jedne od prvih specijalnih knjižnica u Europi nastaju u Velikoj Britaniji kao što je na primjer knjižnica Ministarstva inozemnih poslova i knjižnica Ministarstva trgovine koje su se nalazile pri odjelu vlade. Uz Veliku Britaniju specijalne knjižnice počinju se osnivati i u Sjedinjenim Američkim Državama.

Kada spominjemo Hrvatsku može reći da su se prve specijalne knjižnice počele osnivati uz muzej, a od 1818. do 1919. godine osnovano ih je dvadeset četiri. Knjižnica Arheološkog muzeja u Splitu osnovna je 1821. godine i smatra se prvom specijalnom knjižnicom. Uglavnom su tih godina specijalne knjižnice bile male, što prostom, što opsegom, a početkom 20. stoljeća počinje se prepoznavati njihova osnovna zadaća bavljenja znanstvenim tj. stručnim područjem. Sama riječ specijalna govori nam da je knjižnica osnovana kako bi se bavila te pružala specijalizirane informacije i usluge korisnicima. Kako bi dokazali njihovu različitost od drugih knjižnica, grupa entuzijastičkih knjižničara osnovala je Special Library Association (Udruga specijalnih knjižnica) 1909. godine (Martek).

8.2. Zatvorske knjižnice do 1950. u Sjedinjenim Američkim Državama

Prvi zatvor izgrađen je u Sjedinjenim Američkim Državama u Nantucketu, Massachusetts, godine 1679. Zatvor je osmišljen kako bi kažnjavao ljude, a zatvorenici nisu imali pravo na čitanje bilo kojega materijala osim Biblije ili hvalospjeva kojega su posuđivali od strane svećenika.

Nešto kasnije, točnije 1790. godine zatvor u Philadelphiji počeo je opremiti zatvor knjigama i nedugo nakon toga usluga nuđenja knjiga zatvorenicima je počela. Ovakva vrsta inovacije bila je i humanitarnog i vjerskog karaktera. Samaritanci su vjerovali da će na taj način zatvorenici shvatiti svoje grijeha i pokajati se jer je upravo sva literatura bila vjerskog sadržaja.

Godina 1802. označava otvaranje prve knjižnice unutar zatvorskog sustava. U Kentuckyju je osnovana prva mala knjižnica, prvenstveno s religijskim knjigama, kojom su upravljali kapelani. Tennessee je također predstavila svoju zatvorsku knjižnicu 1829. godine, a 1839. dodane su i knjige koje nisu bile religijskog sadržaja.

Većina državnih zatvorskih knjižnica počinje s radom 1840. godine, zbirke su uglavnom bile vjerskog sadržaja, a čuvali su ih kapelani. Međutim neki od zatvora nisu dopuštali religijske knjižnice pa je tako jedna 1840. otvorena od strane kapelana u Sing Singu nakon tri godine bila ukinuta.

Vrlo bitna godina za zatvorske knjižnice tako je 1852. kada je otvorena knjižnica u San Quentinu, Kalifornija, a bila je jedna od najboljih i najliberalnijih zatvorskih knjižnica u to vrijeme, a i danas ima takvu reputaciju.

Godine 1903. Minnesota, koja je uvijek prednjačila u razvoju knjižnica u svim vrstama institucija, uspostavila je Institucionalnu organizaciju knjižnica kako bi koordinirala bilo kakve razvoje. Također, Američko knjižničarsko društvo (American Library Association, ALA) osnovalo je 1911. godine Odbor knjižnica u saveznim zatvorima. Godine 1913. New York je tako imao knjižnice u sedam od trideset tri zatvora, sve knjige bile su donirane, a knjižnicu su i dalje vodili kapelani. Situacija u New Yorku tako je ukazivala na stanje nacije. Humanitarna situacija vodila je do donacija knjiga koje su činile kolekciju pa je tako prevladao vjerski sadržaj u knjižnicama. Prvo izdanje Američkog knjižničarskog društva Priručnik za institucionalne knjižnice objavljen je 1915. godine, uveo je pojam zatvorske

knjižnice kao dijela institucionalnog obrazovnog programa međutim ta ideja bila je ignorirana.

Tijekom 1929. i 1930. godine kaznene ustanove knjižnice su proširili s edukativnim sadržajem zbog kojega zapravo postoje. Administracija zatvora odlučila je da je školovanje zatvorenika rješenje, a knjige bi ih držale dalje od incidenata. Zbog toga su odmah usustavljene bolje knjižnice. Godine 1930. Američko knjižničarsko društvo se aktivnije uključilo u rad zatvorskih knjižnica te potaknula obrazovanje odraslih zatvorenika. Nešto kasnije, točnije 1931. godine, prvih troje profesionalnih knjižničara počelo je s radom u saveznim zatvorima.

Do 1940. godine sve zatvorske knjižnice postavile su novu teoriju o knjižnicama koje su sada imale obrazovnu svrhu usko povezanu sa zatvorskim školama koje su ovisile o obrazovnom proračunu, a njima su najčešće upravljali učitelji i zatvorenici pomoćnici. Već su 1941. godine svi veći zatvori imali policu s knjigama označenu kao „knjižnica“.

Kako stanje u zatvorskim knjižnicama nije bilo na nivou, 1942. godine izdan je Priručnik američkih zatvora i reformi koji je nalagao zapošljavanje profesionalnog osoblja. Tako je zaposleno devet knjižničara na puno radno vrijeme u saveznim institucijama koji su bili odgovorni za obrazovanje. Zatim, 1947. godine, država zatvor u Kaliforniji zaposlio je prvog profesionalnog knjižničara na puno radno vrijeme.

Zbog loše situacije s fondom knjiga, 1949. godine, Američki odbor za institucionalne knjižnice, osnovan 1938., počeo je sastavljati knjige i priručnike. Otkrilo se da skoro sve države i savezne institucije imaju knjižnicu, ali samo neke od njih adekvatnu zbirku knjiga. Nažalost što je institucija bila veća, njihova zbirka bila je siromašnija, a zaposlenici lošije osposobljeni. I dalje je većina knjiga u zbirke dospjela donacijama, a većina knjižnica vođena je od strane zatvorenika.

Zatvorske knjižnice su godine 1950. i dalje bile pod obrazovnim odjelom, sve knjižnične službe bile su usmjerene prema obrazovanju, a važnost knjižnice prepoznata je u tome što je uspijevala u discipliniranju zatvorenika.

U kasnim 1950-ima i u ranim 1960-ima, dogodio se veliki broj malih, ali značajnih događaja. Za početak, osnovana je organizacija Udruga bolnica i knjižničnih institucije od strane Američko knjižničarskog društva 1956. godine.

Jedan od prvih liberalnih obrazovnih programa koji je uključivao projekt grupu za raspravu i niz od šesnaest velikih knjiga, bio je proveden u gradu El Renu, Oklahoma, godine 1958. projekt je bio uspješan, a proveli su ga ne knjižničari, već zabrinuti građani koji su se odlučili doputovati u zatvor u Oklahomi.

Još jedan veliki pomak dogodio se godine 1959. kada su četiri države počele pružati usluge bibliobusa zatvorskim ustanovama, a čak iste godine osam država pokrenule su knjižnične udruge koje su imale odbore posvećene zatvorskim knjižnicama. Međutim, knjižnice su i dalje patile od nedostatka sredstava, zastarjelih naslova i neiskusnog osoblja.

Jedan od kapelana i profesionalni knjižničar, otac Gervase Brinkman, godine 1963. održao je značajan govor tijekom godišnje konferencije Američkog knjižničarskog društva. Njegov govor ostavio je utjecaja što možemo zaključiti po tome što je ALA poduzela ostataka mjera za zatvorske knjižnice i knjižničarsku struku. Iste godine ALA je predložila povezivanje narodnih knjižnica i knjižnica u institucijama.

U Marylandu je provedeno 1964. godine provjera knjižnica u svojim odgojnim ustanovama što je kasnije dovelo do važnog nacionalnog istraživanja.

Značajna godina za rad organizacije Američko knjižničarsko društvo na problemu zatvorskih knjižnica bila je 1965. Uz pomoć organizacije pod nazivom Udruga bolnica i knjižničnih institucija podneseni su kriteriji i popisi za nabavu zatvorskih knjižnica.

1966. godine Marion Vedder poslala je oko pedeset upitnika državnim tijelima odgovornim za proširivanje knjižničnih usluga, zahtijevajući odgovore kako je podijeljena odgovornost unutar države i što se ostvaruje unutar svakoga sustava. Rezultati su bili razočaravajući jer je samo jedna država, Minnesota, imala zaposlenoga knjižničara na puno radno vrijeme, dok je ostalih devet država zapošljavalo knjižničara za konzultacije na pola radnoga vremena. Washington je jedini koji je prijavio kako ima ostvarenu suradnju između Narodnih knjižnica i knjižnica unutar popravnih ustanova. Zatim, trideset dvije knjižnice unutar popravnih ustanova širom zemlje imaju zaposlenoga knjižničara na puno radno vrijeme, ali nažalost većina njih nije bila školovana za profesionalnog knjižničara.

Godine 1967. osnovana je knjižnica u zatvoru Rocky Butte od strane Udruženja knjižničara Portlanda i entuzijastičnih upravitelja. U zatvoru se nalazilo 300 zatvorenika koji su na korištenje dobili kolekciju od oko 3000 svezaka, od čega je u zatvor stizalo 800 do 1000 mjesečno. Bila je najbolje uspostavljena zatvorska knjižnica („U.S. Prison Library“).

9. KNJIGE OTVARAJU SVIJET

Knjižničari iz šest država okupili su se 3. ožujka 2013. godine u Njemačkoj u zatvoru Munster kako bi raspravili o ograničenjima i budućem radu u zatvorskoj knjižnici.

Knjižnice se smatraju jamcem za pružanje pristupa informacijama za sve ljude u različitim situacijama. Ipak, oni koji žele unaprijediti i poboljšati knjižnične usluge za zatvorenike suočavaju se s otporom u cijelom svijetu. Profesionalne knjižnice sa stručnim osobljem, ažuriranom zbirom i održavanjem potreba svojih korisnika ne može se uzeti zdravo za gotovo u zatvoru. Samo je nekoliko država upoznato sa smjericama za knjižnične usluge u zatvoru izdanih od strane Saveza knjižničarskog društva i ustanova. Kada govorimo o Njemačkoj, može se reći da je ona nije mjerilo jer u sustavu rade samo četiri profesionalna knjižničara na obuhvaćenih 200 zatvora.

9.1. Nagrada s utjecajem

Godine 2013. od 18. do 20. ožujka, knjižničari iz Argentine, Perua, Sjedinjenih Američkih Država, Njemačke, Rusije i Palestine našli su se u zatvoru Munster kako bi raspravljali o situaciji u kojoj se nalaze zatvorske knjižnice. Ovo okupljanje dogodilo se na inicijativu knjižnice zatvora Munster koji je imenovan za Njemačku knjižnicu godine 2007. Nagrada je imala znatan utjecaj. Voditelj knjižnice, Gerhard Peschers, obišao je brojne zatvore u različitim državama te inspiriran predavanjima zajedno sa institutom Goethe pokrenuo je inicijativu knjižničnog projekta unutra zatvorskog sustava.

9.2. Usavršavanje knjižničara za učitelje u zatvoru

Lara Crespo, voditeljica knjižnice na Goethe institutu u Argentini, izvijestila je o inicijativama koja su trenutno u tijeku u regiji. Pokrenula je mrežu zatvorskih knjižnica predstavivši zajedno predstavnike Ministarstva obrazovanja, školu za knjižničare i zatvorsku na prvom sastanku. Ta suradnja potaknula je program koji je bio usmjeren na promicanje čitanja među zatvorenicima, sedamnaest učitelja koji su radili u zatvorima u provincijama proveli su dvije godine školujući se za pomoćnike knjižničara na institutu u Cordobu.

Grupa koja je bila za inicijativu poboljšanja zatvorskih knjižnica stupila je u suradnju s Goethe institutom koji je također osnovan u brazilskoj provinciji Rio de Janeiro. Međutim nove inicijative nisu uvijek prihvaćene od strane nadležnih ministarstva u svim zemljama. Na primjer u zatvorima u Rusiji trebalo bi se posvetiti barem malo pažnje što s tiče tog problema. Zbog toga su se Markus Kedziora, koji je odgovoran za informacije i knjižnične usluge na Goethe Institutu u Moskvi i Ivan Uspenski, upravitelj knjižnice, odlučili za planiranje izložbe pod nazivom *Libertree – Book Trees Bridge Walls*.

9.3. Poticanje čitanja među ženskom populacijom u zatvoru

Illana Revordeo, voditeljica knjižnice na Goethe institutu u Limi, prezentirala je projekt koji za cilj ima poticanje čitanja u ženskim zatvorima u Chorrillosu, Peruu. Partneri na projektu bili su zatvorski studijski centar i Narodna knjižnica Peruviana. Postavljeni su bili i planovi kojima se želio unaprijediti i proširiti knjižnični fond u 2014. godini kako bi knjižnica mogla pružiti bolji doprinos društvenoj rehabilitaciji zatvorenika.

9.4. Stanje u Palestini

Samira Safadi, upraviteljica za informacije i knjižnične usluge na Goethe institutu u Ramallahu, objasnila je ograničenja s kojima se susreće u radu za zatvorenike. S njom je bio i Mahmoud Safadi koji je proveo osamnaest godina kao zatvorenik u Izraelskom zatvoru od kojih je četrnaest godina vodio zatvorsku knjižnicu. On joj je vrlo dobro objasnio veliki utjecaj koji knjige imaju na zatvorenike („Books Open Up Worlds”).

10. USLUGA U ČELIJI: SVIJET ZATVORSKIH KNJIŽNIČARA

Andrew Hart knjižničar je u zatvorskoj knjižnici u Ohiju, na Odjelu za rehabilitaciju zatvorenika, dobivao je čudne zahtjeve za knjigama, ali ga je jedan 2012. godine totalno iznenadio.

Razgovor je počeo tako što ga je jedan od zatvorenika upitao može li mu pronaći knjigu, a na Hartov upit koju, zatvorenik je odgovorio o čišćenju pilića. Hart je zastao te ga upitao zašto mu treba takva literatura, a zatvorenik je spremno odgovorio da bi želio biti mesar kada izađe na slobodu. Hart je odlučio da mu neće pribaviti te knjige. Hart govori kako je bilo i drugih zahtjeva kao na primjer za knjigama o izvlačenju iz ograničenja, priručnicima za preživljavanje i drugim naslovima koji ne bi bili prikladni za populaciju nasilnih prijestupnika. Hart je prove dvije godine radeći kao knjižničar u zatvoru i ponekad čudne interakcije bile su mala cijena za platiti kako bi olakšao osjećaj normalnosti u izoliranom i ograničenom okruženju. S tapeciranim podom, prozorima i računalima, zatvorske knjižnice su takozvana svetišta dostupna zatvorenicima – mjesto koje izgleda i pruža osjećaj vanjskoga svijeta. Hart dalje nastavlja govoreći da ih zatvorska knjižnica podsjeća na onu školsku te da ih to vraća nazad u djetinjstvo.

Kao što knjižničari u narodnim knjižnicama organiziraju klubove čitatelja, tako što pokrenuo je i Hart u zatvorskoj knjižnici, isto tako i novčane donacije te postavljanje police koja nudi preporuku naslova za čitanje. Ono što je Hart morao proći, a što knjižničari javnih knjižnica ne moraju, bio je tečaj samoobrane. U njegovoj izjavi također stoji da sa zatvorenicima možete postupati prijateljski, ali da im nikako ne možete biti prijatelj.

Privilegija koju zatvorenici imaju tako što im je omogućeno čitanje knjiga duga je skoro kao i sama ideja o postojanju zatvorske kazne. Godine 1700. religijske knjige davane su na korištenje u nadi da će zatvorenici pronaći duhovno vodstvo i popraviti njihovo ponašanje. U 19. i 20. stoljeću dolazi do povećanja broja knjižnica koje su se uklopile u zatvorske ustanove, a i školovanih ljudi za provođenje biblioterapije ili oblika rehabilitacije kroz pismenost. Zatvorenici su tako i sami počeli proučavati tekstove o psihologiji i pravu, povećavajući vlastitu samosvijest i ponekad ljutili službenike osporavajući njihove izjave ili postupke koje su obavljali unutar ustanove.

Ugrubo govoreći, danas imamo oko 1.5 milijuna Amerikanaca koji su zatvoreni u saveznom ili državnim ustanovama koje nude različite stupnjeve pristupa literaturi. Kada je

Hart odlučio ostaviti po strani preddiplomski studij kriminalistike i diplomirati knjižničarstvo kako bi koristio ustanovu u Ohiju, bio je razočaran kada je uvidio da se ondje nalazi sama 600 knjiga u inventaru. Rekao je da je prostorija bila slabo osvijetljena te da je jedva imala nekoliko računala.

Hart je odlučio kako će unaprijediti knjižnicu tako što je uveo među knjižničnu posudbu tako što su zatvorenici mogli poslati zahtjev narodnim knjižnicama i donatorima knjiga lokalnih trgovaca. Izjavio je da kada pomislite o knjižnici prvo pomislite na knjige, a on je želio da kada zatvorenici dođu k njemu vide pune police. Od kako je Hart proveo dvije godine u knjižnici fond se povećao sa 600 na više od 1 500 knjiga.

Hart nadalje spominje ako je zatvor dom zatvorenicima koji su se odvojili od ostalih zbog rase ili pripadnosti nekoj od bandi, knjižnica je prostor koji spaja. U knjižnici je provodio klub čitatelja i grupe za diskusije, za jedan projekt tražio je recepte od zatvorenika i spojio ih u kuharicu koja je tiskana. Za drugi projekt skupio je umjetničke radove zatvorenika za objavljivanje, a postao je i javni bilježnik kako bi pomogao zatvorenicima oko njihovih pravnih dokumenata. Smatra da mu je sve to pomoglo kako bi ga sagledali u drugačijem svijetu.

Knjižničarka Nash govori o tome kako zatvorenici vide i percipiraju knjižničare te naglašava da će vas oni pokušati testirati da vide koliko daleko mogu ići. Kad je prihvatila svoj prvi posao u zatvorskoj knjižnici u Washingtonu 2008. godine, rođaci i prijatelji bili su zbunjeni. Pitali su je hoće li biti tamo s muškarcima, ubojicama. I bila je. Kao član osoblja, od nje se očekivalo da nema manje ovlasti od ostalih zaposlenika u zatvoru. Prošla je tečaj samoobrane te upozorila zatvorenika da drže fizičku udaljenost jedni od drugih. Također, izbjegavala je osobna pitanja koliko god ona zvučala bezopasno na primjer koja joj je najdraža knjiga, dodala je da oni pokušavaju testirati granice. Isto tako pokušat će vas izigrati dodala je, podsjećajući se da ju je jedan zatvorenik pitao može li tetovirati prijatelja u knjižnici iako je to očito kršenje pravila. Predstavljaju se kao prijatelji te lažu o tome zašto ima treba više kopija pravnih dokumenata od broja koji je dozvoljen ili žele uzeti više knjiga nego što mogu. Nash je svjesna što znači biti zaposlena žena okružena muškom populacijom i napominje ako joj netko dođe i pozdravi je s hej ljepotice, da znaju što rade, a ako im uputite i mali smiješak mislit će da tu postoji nešto više.

Iako knjižnica nudi mnoštvo prednosti, zatvorske knjižnice i dalje se suočavaju s birokratskim preprekama. Ono s čime suočavaju je cenzura i ideja o tome koji naslovi nisu

pogodni za zatvorenike. Postavlja se pitanje tko je to odlučio i zašto, a nedavno je ustanova za popravke u New Jerseyu bila kritizirana zbog micanja knjige *The New Jim Crow*. Objavljena 2010. godine, navode da je književno djelo koje u sebi sadrži detalje o rasnoj diskriminaciji u izricanju kazne. Takva postupak je u sukobu s podrškom koju pružaju knjižničari u podržavanju slobode govora i objavljivanja i pozivu Američkog knjižničarskog društva u borbi protiv cenzure kao djela svojih etičkih mandata. Hart takve postupke nazive lista zabranjenih knjiga iako mu je odvjetnik rekao da to ne radi. Obično je to kada tim knjižničara za razmatranje, administratori, učitelji ili netko drugi pronade nešto neprimjereno. Za njega je *The New Jim Crow* nejasan izbor koji se našao na listi.

Za Nash koja i dalje radi sa zatvorenicima u Washingtonu, Hart i dalje nalazi ogromnu vrijednost u osiguravanju prava zatvorenicima na pisanu riječ. Za zatvorenike koji se odluče iskoristi tu prednost, mogu je iskoristiti kao sastavni dio za promjenu njihova živote za vrijeme služenja kazne („Cell Service”).

10.1. Jedan dan u životu knjižničara zatvorske knjižnice

Kada netko spomene zatvorsku knjižnicu, neki bi mogli zamisliti malu, mračnu sobu, s umornim knjižničarom koji se muči među starim i zastarjelim materijalima, zatvorenike koji se muvaju između hrpe knjiga te stražare koji upozoravaju na bilo kakav znak problema. Izjava je to knjižničara koji je tako zamišljao zatvorsku knjižnicu prije nego li je i sam počeo tamo raditi.

Govori da je posao zatvorskog knjižničara najteži, najviše nagrađen, najtužniji, najsretniji, izazovan, onaj koji otvara oči, frustrira i zanimljiv, dodaje da ako uspije preživjeti zatvorsku knjižnicu tada može preživjeti svaku. Zatvorske knjižnice sa sobom nose jedan dio izazova, a u drugu ruku one nude mogućnosti koje se ne mogu pronaći nigdje u knjižničarskoj profesiji. Misija zatvorske knjižnice je omogućiti obrazovne i rekreacijske izvore zatvorenicima, a to može biti u obliku knjige, novina, magazina, filmova i knjižnično programiranje. Nada leži u tome da će to pomoći u procesu rehabilitacije i onoga što je najvažnije, a to je omogućiti bijeg i distanciranje zatvorenika od upadanja u nevolje.

Tipičan dan knjižničara u zatvoru sastoji se od sljedećeg: otvaranja i zatvaranja knjižnice nekoliko puta dnevno dok se nadgleda oko petnaestak zatvorenika koji rade kao

knjižničari; sređivanje, primanje i popisivanje zahtjeva; odgovaranja na pisma koja stižu u knjižnicu; obilaženja odvojenih dijelova; naručivanja mjesečnika i pravnih knjiga; podizanja knjiga od donacija; odgovaranja na pitanja; pružanja usluga javnog bilježnika; otklanjanja elektroničkih problema; izradu mjesečnog programa i naravno rješavanje nastalih problema. Knjižničar napominje da je ovo, moglo bi se reći, vrlo pretrpan raspored za većinu tipičnih zatvorskih knjižnica.

Kao u većini knjižnica, tako je i u zatvorskim knjižnicama najveći problem novčanih sredstava. Većinu vremena je zatvorska knjižnica posljednja na listi zatvorskih prioriteta. Ono što drži zatvorsku knjižnicu su zapravo donacije knjiga. Umrežavanje s lokalnim knjižarama je odličan način na koji zatvorska knjižnica dolazi do nove građe i uspijeva ih zamijeniti s građom koja je zastarjela. Sam knjižničar govori kada primi donacije knjiga da je to kao Božićno jutro u knjižnici, a zatvorenici cijene svaki trud u pokušajima nabave novih materijala, ali i zatvorska administracija jer im to ujedno štedi novac.

Moto koji je prije svega u zatvoru jest taj da je sigurnost na prvom mjestu. Prije početka rada u zatvorskoj knjižnici, knjižničar napominje da je morao proći trening kroz koji je naučio kako se nositi s opasnim situacijama i ljudima. Po dolasku zatvorenika u knjižnicu, knjižničar mora motriti na njih dok u isto vrijeme odgovara na postavljena pitanja, pomaže u pravnim problemima i pruža pomoć zatvorenicima. Napominje da je ponekad potrebno i povisiti ton, ali i zatvoriti knjižnicu u koliko dođe do lošeg ponašanja zatvorenika jer je sigurnost na prvom mjestu.

Što se tiče radionica, kluba čitatelja, projekata oni su prijeko potrebni u zatvorskoj knjižnici. Ono što ga zadovoljava u njegovom poslu, govori knjižničar, je upravo zadovoljstvo koje dobiva pomažući zatvorenicima kako bi dobili informacije koje su im potrebne ili kada mu zatvorenici priđu poslije radionice i kažu da su danas naučili nešto novo. Usluge koje pruža zatvorska knjižnica možda se ponekad čine beznačajne, ali ipak imaju daleko složene i trajne učinke.

Većinu vremena, zatvorenici koji posjećuju knjižnicu rade to kako bi izašli iz ćelije i doživjeli neku vrstu promijene. Knjižnica tako omogućuje sastanke za zatvorenike kako bi pričali i međusobno se upoznali s onima koji dijele slične interese. Zatvorenici se tako znaju povjeriti knjižničaru, ispričati mu svoju životnu priču, kako su dospjeli u trenutnu situaciju i njihove nade za budućnost, a on im zatim nudi savijete i preporučuje građu za čitanje.

Tijekom svakodnevnih dužnosti zatvorskih knjižničara od njih će se također tražiti da pronađu različitu građu pomoću međuknjižnične posudbe. Većina tih zahtjeva je dobronamjerna, ali određena građa ipak nije dozvoljena u zatvorskim knjižnicama. Što nas dovodi do cenzure u zatvorskim knjižnicama što je zapravo surova stvarnost i proturječnost knjižničarskoj struci. Međutim, sigurnost je na prvom mjestu u zatvoru pa ona tako ukida neka prava uključujući i pravo na određenu građu za čitanje.

Zatvorski knjižničar napominje su zatvorske knjižnice otvorene za svaki oblik pomoći, da nisu male, mračne sobe nego mjesto gdje se uči, stvara i rehabilitira. Također, knjiga može doslovno promijeniti život u zatvoru zatvorenicima.

Ono što je ovaj knjižničar zapazio tijekom njegovog rada u zatvorskoj knjižnici jest to da su najpopularniji autori James Patterson, Louis L'Amour, Patricia Cornwell, J. K. Rowling, Stephen King, Dan Brown. Za najpopularnije teme navodi poslovne planove, samopomoć, kuhanje, jezici, super junaci. Najčešća pitanja koja su mu postavljena bila su može li im nabaviti primjer poslovnog plana za nešto, ona najčudnija bila su u vezi s trudnoćom poljskih miševa, a najdraži momenti bili su oni u kojima su mu zatvorenici rekli da pjesme koje ima je kopirao pomogle da ne upadnu u tuču sa svojim cimerom iz ćelije („A Day in the Life of a Prison Librarian”).

11. ZATVORSKE KNJIŽNICE U SVIJETU

11.1. Australija

Australski zatvori donijeli su Smjernice za australske zatvorske knjižnice u kojima se navodi da će sve kategorije zatvorenika imati pravo na pristup knjižnici te na pravo pristupa informacijama. Spominje se i adekvatna opremljenost knjižnice ne samo što se tiče prostora već i rekreacijske i obrazovne literature. Svrha, upravljanje, financiranje, zaposlenici, prostor, fond, usluge koje se pružaju zatvorenicima, tehničke usluge te procjena je ono što smjernice definiraju u radu zatvorskih knjižnica u Australiji. U slučaju nepostojanja knjižnice, zatvorenicima se mora omogućiti pristup lokalnoj knjižnici, organiziranje bibliobusa ili neko treće rješenje kao bi se zadovoljile njihove rekreacijske, edukativne i informacijske potrebe. Nadležnost knjižnice vrše zatvorske vlasti, a u koliko to nije moguće ovlasti se mogu dati i nekoj drugoj knjižnici. Zatvorska uprava financira ili barem osigurava jedan dio sredstava za zatvorske knjižnice, najbitnije je da se osigura godišnji proračun. Proračun tako mora pokrivati troškove osoblja, opreme, održavanja, a novac bi trebao biti podijeljen tako da na svakoga zatvorenika ide po petnaest dolara.

Ovisno o veličini knjižnice, lokalna jedinica uprave mora zaposliti diplomiranog knjižničara na puno ili pola radnog vremena. Zaposleni bi knjižničar tako bio zadužen za rad knjižnica dane političke teritorijalne jedinice. Njegov posao bi bio edukacija, pružanje stručnih usluga i savjeta u vezi nabave građe, katalogizacije, klasifikacije, bibliografskog pretraživanja itd. U slučaju ne mogućnosti rada glavnog, kvalificiranog knjižničara, njegov posao preuzima pomoćnik profesionalnog knjižničara.

Na temelju pregleda broja zatvorenika donijeti će se i odrediti radno vrijeme knjižnice te broj potrebnog osoblja u navedenoj tablici.

<u>Broj zatvorenika</u>	<u>Sati profesionalnog knjižničara</u>	<u>Sati zamjenika knjižničara</u>	<u>Sati pomoćnika - zatvorenika</u>
0 - 80	3	5	7
81 - 150	7	10	14
151 - 350	14	20	28
351 - 550	20	30	40

Tablica 1: odnos broja zatvorenika prema broju potrebnog osoblja i radnih sati knjižnice (De Villa 25)

Naravno prostor u kojemu je smještena knjižnica trebao bi biti unaprijed planiran kako bi se zadovoljili uvjeti rada. Tako bi knjižnica trebala biti smještena u blizini ćelija kako bi se izbjegla dugotrajna pratnja zatvorenika te da bi nadzor mogao biti olakšan. Prostor za posudbu i upite, radni prostor gdje se smješteno osoblje, zatim prostor za rad sa zatvorenicima, za sastanke, diskusije, debate, ostale aktivnosti, prostor gdje se nalazi računalna oprema osnovno je što zatvorska knjižnica mora imati.

Već smo govorili o fondu knjižnice i na koje sve načine knjižničari dolaze do njega, a prema De Villi, da bi se zadovoljile potrebe zatvorenika u Australskim zatvorskim knjižnicama, „kao minimalni standardi fonda knjižnice preporučeni su:

- knjige: deset naslova po zatvoreniku, ukupno 1500 naslova,
- serijske publikacije: 0,2 naslova po zatvoreniku, ukupno trideset naslova
- audio-vizualna građa: dva naslova po zatvoreniku, ukupno 300 naslova“ (De Villa 25).

Uz spomenutu građu, knjižnica bi trebala biti pretplaćena na barem dvoje dnevnih novina te bi trebala posjedovati građu namijenjenu zatvorenicima s posebnim potrebama u koju spada građa lagana za čitanje i učenje, pravnu građu, građu za Aboridžine, građu za etničke manjine, građu za zatvorenike s oštećenim vidom, građu o ljudskim odnosima koja uključuje i homoseksualnost i emocionalne probleme. Sve knjižnice obnavljaju svoje fond u vidu otpisa i nabave nove građe te bi tako trebalo biti i u zatvorskim knjižnicama, 20 do 30% fonda bi se trebalo promijeniti na godišnjoj razini.

Svi zatvorenici imaju pravo posjeta knjižnici unutar njezinog radnog vremena, to jest pet puta tjedno ili sedam radnih sati. U vrijeme posjeta knjižnici sa zatvorenicima mora biti i osoba koja je osposobljena za rad u isto. Zatvorenicima se u knjižnici mora osigurati i pravna građa, može ih se osposobiti i za rad, a korištenje knjižnice i njezinih usluga mora biti potpuno besplatno.

Zbog boljeg rada godišnje se u knjižnici provodi i evaluacija knjižničnih usluga koju odobrava i provodi upravitelj knjižnice ili drugi profesionalni knjižničar kojemu su dane te ovlasti (De Villa).

11.2. Sjedinjene Američke Države

Već smo spominjali da se zatvorske knjižnice počinju prvo razvijati u SAD-u. Stoga možemo zaključiti da je sustav s godinama bio sve više razvijeniji. Sjedinjene Američke Države imaju raznoliku populaciju, ljude različitih vjera, nacionalnosti, boje kože, obrazovanja, jezika. Kako je stopa kriminala u SAD-u veoma visoka u zatvore dospijeva sve različiti broj građana koji imaju različite informacijske potrebe.

Zatvorske knjižnice u SAD-u kao glavnu zadaću imaju resocijalizaciju i edukaciju zatvorenika. Vode se pravilom da se obrazovanjem može postići bolji način života i povratak u društvo po izlasku iz zatvora. Uz veću stopu obrazovanja mogućnosti za ponavljanje zločina bilo koje vrste je u manjem postotku. Bitno je napomenuti da se knjižničari svakodnevno susreću s nepismenim zatvorenicima, a njihov rad s njima omogućuje im kvalitetno provođenje vremena u zatvoru te kvalitetniji život po izlasku iz istog. Jedna od velike pomoći pri njihovu obrazovanju je sigurno pojava računala i tehnologije koja uvelike pomaže pri ostvarivanju cilja knjižničara. Ustavi, zakoni, statuti, kodeksi, zatvorske norme i slično, su također literatura koja mora biti dostupna zatvorenicima kako bi i sami mogli proučiti stavke vezane uz njegov slučaj.

Kako zatvorenicima nije dopušteno primati knjige od pojedinaca, obitelji, posjetitelja, zatvorske knjižnice pokrenule su organizaciju, o kojoj će biti riječi nešto kasnije, *Books Trough Bars* preko koje se doniraju knjige zatvorenicima. Ustanova za rehabilitaciju zatvorenika Maryland u gradu Jessupu odlučila je u prostorije za posjet postaviti dječje knjige zbog programa *Čitanje je bitno* kako bi roditelji i djeca za vrijeme posjeta mogli čitati jedni drugima. Uz ovaj program u Marylandu se radi i na obrazovanju zatvorenika te za pripremu istih na život poslije zatvora. Kako im knjižničari uvelike u tome pomažu, vjeruje se da je u njihovu sustavu knjižnica ta koja je najbitnija.

Iako je skoro 70 % zatvorenika nepismeno knjižničari su dužni biti ažurni u nabavljanju literature, a po glavi zatvorenika se za to izdvaja dvadeset dolara.

S obzirom na broj stanovnika, SAD ima visoku stopu kriminala i needuciranih zatvorenika te su stoga bili prisiljeni postaviti pouzdan sustav zatvorskih knjižnica. Napominje se da je njihov sustav zatvorskih knjižnica primjer dobre prakse za sve u svijetu (De Villa).

11.3. Brazil - Rio de Janeiro

Već smo donekle upoznati sa standardima življenja u Brazilu, točnije u gradu Rio de Janeiru, to jest u istoimenoj državi, a u daljnjem tekstu donosimo i pregled njihovog knjižničarskog sustava u zatvorima.

Na šezdeset devetom Općem kongresu u Berlinu koji je organiziran od strane IFLA-e 2003. godine predstavljena je situacija zatvorskih knjižnica u Brazilu. Ne samo što su njihovi zatvori pretrpani ljudima, već se vodi i svakodnevna borba s disciplinom zatvorenika, pokušajima bijega, nedovoljnom broju stručno zaposlenih osoba, ostalog osoblja itd. Uz sve probleme postavlja se pitanje koliko se zapravo ulaže u njihove zatvorske knjižnice, a prema literaturi možemo zaključiti vrlo malo. Tako možemo saznati da od dvadeset šest kaznenih ustanova u državi Rio de Janeiro, samo njih osamnaest posjeduje mali fond knjiga što u stvari ne možemo nazvati knjižnicom.

Zatvorenicima se prema zakonu mora osigurati materijalan pomoć, zdravstvene usluge, pravna pomoć i obrazovne usluge. Kako zakon previše ne zadire u osnivanje knjižnica, grupa mladih entuzijasta pokrenula je projekt vezan uz zatvorske knjižnice i čitanje. Razvijanje čitalačkih i pisanih navika predstavljeno je kao bitan faktor za socijalnu reintegraciju u društvo kako u zatvoru tako i po izlasku.

Projekt je podijeljen u dvije faze. Prva faza bila je odabiranje po tri kaznionice u koje su ušle Talavera Bruce, Lemos de Brito i Laercio Pellegrino, ali nažalost jedna je morala biti izostavljena zbog nereda koje su organizirali zatvorenici. Tim koji je pokrenuo ovaj projekt posjetio je kaznionice te sastavio upitnik na koji su zatvorenici odgovarali kako bi se utvrdile informacijske potrebe zatvorenika i njihove čitalačke navike. Upitnik je pokazao da je najveći broj zatvorenika u dobi između dvadeset šest do trideset godina. Velika većina je nepismena, a oni koji su se iskazali kao pismeni odgovorili su da su čitati i pisi naučili u školi između sedam i deset godine života, u tu skupinu spada njih 94 %. Pismeni dio zatvorenika ima većinom pozitivan stav o čitalačkim i pismenim navikama. Nadalje, zatvorenici su iskazali zainteresiranost za čitanjem knjiga i novina, njih 94 % preferira samostalno čitanje, a 60 % izjasnilo se da čita svakodnevno. Što se tiče pitanja o uspostavljanju knjižnice u sustav, njih 78 % odobrava taj postupak.

Druga faza, nakon ispitivanja, bila je uvođenje knjižnica u zatvorske ustanove. Međutim, zbog promijene u vlasti, posebno onih u Ministarstvu pravosuđa i Ministarstvu kulture te ionako već loše financijske situacije i nedostatka prostora, uspostavljen je model pokretnih polica za knjige. Iako knjižnice i dalje ne postoje u zatvorskom sustavu Rio de Janeira, pokrenut je postupak izgradnje zbirke materijala za čitanje i organizacija polica za knjige. Organizirana je i radionica na kojima su govorili o načinu kako obaviti taj posao.

Iako knjižnice u zatvorskom sustavu Rio de Janeira i dalje ne postoje treba svakako pohvaliti inicijativu i trud tima koji se zalaže za promjenu sadašnje situacije (De Villa).

12. ZATVORSKE KNJIŽNICE U EUROPI

12.1. Italija

Kako talijanski zakon propisuje samo pružanje usluga zatvorskim knjižnicama, a ne propisuje upravljanje ni financijsku potporu pojavljuje se grupa ABC. Puni naziv grupe jest Associazione Biblioteche Carcerarie, Udruga zatvorskih knjižnica, osnovane 2000. godine u Italiji od strane male grupe stručnih knjižničara. Grupa je počela s djelovanjem zbog ne postojanja organizirane strukture za zatvorske knjižnice.

Na početku treba odmah spomenuti kako u zatvorskim knjižnicama u Italiji radi osoba koja se naziva edukator. Njih se zadužuje za zaštitu dokumenata, izradu kataloga, nabavu knjiga, periodike te na poticanje i razvoj društvenih aktivnosti. Edukator usko surađuje sa socijalnim radnicima te je odgovoran za ponašanje i edukaciju zatvorenika. Zbog tih obveza edukator ne radi u knjižnici, već je na to mjesto postavljen obrazovani zatvorenik koji je pokušava voditi što bolje zna. Profesionalni knjižničar ovdje se nigdje ne spominje te zbog toga ni ne čudi da je situacija vrlo loša. Istraživanja iz 1992. godine na Sveučilištu u Milanu, koji je poslao upitnike u talijanske zatvore svjedoči lošoj organizaciji knjižnice, odnosno ne postojanje iste. Upitniku su vratile sedamdeset devet kaznionice od njih ukupno 205, a ispostavilo se da knjižnicu ima manje od deset kaznenih ustanova.

Kako inače sve kreće od „malog čovjeka“ ili po principu „kad se male ruke slože“, tako je skupina volontera izradila popis knjiga te dogovorila međuknjižničnu posudbu s narodom knjižnicom u Milanu. Do tada je jedino narodna knjižnica u Torinu imalo ovaj oblik usluge, kasnije se u ovu inicijativu uključio i Rim. Paralelno s ovim događajima u Padovi se pokušava promovirati časopis „Narrow Horizons“ kojega su pisali zatvorenici te tako predstavljali građanima stanje u talijanskim zatvorima. I u drugim talijanskim zatvorima počinju se događati reforme, a možemo spomenuti Ravenni, u kojemu je 1999. godine pokrenuta ideja o zapošljavanju zatvorenika u knjižnicu. Bologna, kao dobro poznati studentski grad, počinje organizirati predavanja sveučilišnih profesora zatvorenicima o važnosti čitalačkih navika.

Nakon svih inicijativa, projekata i aktivnosti entuzijasta koji su se bavili stanjem zatvorskih knjižnica u Italiji dolazi se na ideju o osnivanju organizacije koja bi usustavila rad zatvorskih knjižnica. Još jedna bitna stavka koju bi promovirala organizacija jest važnost

stručnog knjižničara u radu. Te tako dolazi do osnivanja ABC organizacije koju smo spomenuli na početku.

Sjedište organizacije nalazilo se u Milanu, a neki od glavnih ciljeva bili su:

- „1. Uspostavljanje komunikacije i suradnje između zatvorskih knjižnica i narodnih knjižnica
2. osiguravanje iste razine usluge i kvalitete usluge zatvorskim knjižnicama kakve su na raspolaganju u slobodnoj zajednici
3. povećanje shvaćanja u vanjskoj zajednici potreba zatvorenika za knjigama i za čitanje“ (De Villa 32).

Organizacija je pomoću vlastitih sredstava i pomoći volontera odigrala veliku ulogu u promijeni stanja i percepciju zatvorskih knjižnica u Italiji. Dolazi i do zainteresiranosti talijanskih knjižničara za rad u zatvorskim knjižnicama i sa zatvorenicima. Pokrenuta je i internetska stranica, a nakon sve većeg odjeka organizacije, provela se i prva konferencija o zatvorskim knjižnicama, ali i ostvarila suradnja s Udruženjem talijanskih knjižnica.

ABC je postala uključena u sve veći broj aktivnosti, uspjela organizirati suradnju narodnih i zatvorskih knjižnica te započela proces mijenjanja gledišta na zatvorske knjižnice. Međutim i danas postoje problemi koji se odnose na podređeni status knjižničara, odnosno neshvaćanje javnosti zašto je u cijeloj priči potreban stručni knjižničar kako bi pružio potrebne usluge. Isto tako pokazano je nepovjerenje prema zatvorenicima i u sustav rehabilitacije (De Villa).

12.2. Francuska

Sustav zatvorskih knjižnica u Francuskoj možemo pratiti sve od 19. stoljeća. Smatra se da imaju dugu povijest. U početku su knjižnice bile mjesto gdje su se zatvorenici mogli odmarati, kako je vrijeme odmicalo njihova uloga zadobila je drugo značenje. Dvadeseto stoljeće donosi obrat u shvaćanju značenja zatvorske knjižnice te se ona sada sve više bazira na edukacije i usavršavanje zatvorenika. Kao i ostale zatvorske knjižnice i u Francuskoj su do danas zadržale tu zadaću.

Zatvorenici u Francuskoj u početku su birali i podizali željenu literaturu iz kataloga koji je bio u obliku knjige. Naslovi u katalogu bili su popisani po autorima djela ili po žanrovima pojedine literature. Ovaj oblik odabiranja literature funkcionirao je po principu da se katalog pošalje kroz zatvor, a zatvorenici popišu pod svoje ime koju literaturu žele. Nakon uvida u popis knjige su im dostavljene. Nakon nekog vremena došlo je do promjene koja je zatvorenicima olakšala pristup građi te su zatvorenici sada u mogućnosti osobno posjetiti knjižnicu i izabrati što ih zanima. Ova praksa pokazala se boljom i unaprijedila je komunikaciju između knjižničara i korisnika, zatvorenika. (De Villa)

12.3. Španjolska

Zatvorenici u Španjolskim zatvorima imaju sličan sustav knjižničkih usluga za zatvorenike kao i u Australiji. Zakon je regulirao da pravo na dostupnost informacijama, obavezno zapošljavanje diplomiranog knjižničara koji će upravljati knjižnicom i naravno edukacija jer je veliki postotak nepismenosti među zatvorenicima.

Prema literaturi možemo saznati da Španjolska ima dobro formulirane zakonske odredbe. Ovo postižu s jedne strane zbog ignoriranja zakona, a s druge zbog nemogućnosti provođenja tih odredbi. Za primjer navode kako se u praksi događalo da zatvori često nemaju adekvatan prostor za knjižnicu koji je opisan u zakonu.

12.4. Velika Britanija

Kada govorimo o zatvorskim knjižnicama u Velikoj Britaniji možemo vidjeti razlike u njihovom sustavu. Većina knjižnica nalaže zapošljavanje diplomiranog knjižničara koji će voditi knjižnici, u Velikoj Britaniji osoba zadužena za rad u knjižnici je ravnatelj zatvora. Kroz suradnju s narodnim knjižnicama zatvorenicima željena literatura postaje dostupna. Treba napomenuti da zatvorska knjižnica ne postoji unutar ustanove. Narodna knjižnica tako organizira svoje stacionare unutar zatvorskih ustanova za kojega je odgovoran kvalificirani knjižničar. Sva građa koja se nalazi u stacionarima dostupna je zatvorenicima na korištenje, a narodna knjižnica literaturu mijenja svakih mjesec dana.

Zahvaljujući zalaganju knjižničara 2003. godine pokrenuto je pitanje zatvorskih knjižnica u Velikoj Britaniji odnosno nepostojanje istih unutra ustanova. „U studenom 2003. se PLSU (Prison Learning and Skills Unit) složio s odvajanjem knjižnica od obrazovanja, barem ugovorno, u suradnji između Ministarstva unutrašnjih poslova i Odijela za obrazovanje i kvalifikacije“ (De Villa 34). Još jedan od problema jest taj da se o zatvorskim knjižnicama zna jako malo čak unatoč upitniku koji je provela Prison Library Group. Upitnik je zabranjen za objavljivanje zbog kako navode sigurnosnih razloga. Iako smo imali primjere zatvora koji zatvorenicima dopuštaju korištenje računala i interneta radi pristupa informacijama, upravitelji zatvora u Velikoj Britaniji zabranjuju pristup.

Dva su problema koja se pokušavaju riješiti kako bi zatvorske ustanove konačno pokrenule rad zatvorskih knjižnica zbog uvida u loše čitalačke navike zatvorenika i stanje fonda te financije. Kao prvo upravitelje zatvora treba uvjeriti u značaj i važnost zatvorskih knjižnica, a kao drugo odrediti tko će biti odgovoran za način rada u knjižnici.

Nadalje, zanimljiv projekt pokrenut je od strane zatvora u Nottinghamu u suradnji s gradskom knjižnicom u istoimenom gradu uz podršku sponzora. Projekt je dobio ime The Big Book Share, a omogućio je zatvorenicima čitanje dječjih knjiga i razgovor o njima s knjižničarima koji su zaposleni u dječjim knjižnicama. Zatvorenici bi nakon toga prepričavali te priče svojoj djeci ili bi ih snimali na kasete, ponekad dodavali i svoje poruke. Koliko je i sam projekt bio uspješan svjedoči nam osvojena nagrada 2002. godine na natječaju Knjižnice mijenjaju živote.

Za kraj treba napomenuti još jedan razlog smanjene stope čitalačkih navika i posjeta knjižnici, a to je donošenje televizora u zatvorsku ustanovu. Broj posjeta knjižnici smanjio se, a imamo i podatak koji tome svjedoči, prije dolaska televizora knjižnicu od 200, posjećivalo je 173 zatvorenika. Takav primjer dogodio se u Wandsworth zatvoru u južnom Londonu (De Villa).

12.5. Nizozemska

Nizozemska kao država ima dugu pomorsku i trgovačku tradiciju. Dolaskom u dodir s različitim zemljama i snagom koju je imala kolonizirala je mnoge države i zbog toga postala multikulturalan zemlja. Dugo godina su emigranti dolazili u Nizozemsku radi boljega života, a kako je taj broj rastao vlada je pooštrila zakone u vezi azilanata. Teži ulazak u zemlju pokrenuo je ilegalne prelaske i poslove te su se tako i zatvori punili s ljudima različitih nacija i govornih područja, boje kože i vjere. Zatvorskim knjižnicama bilo je teško osigurati građu za sve zatvorenike na njihovom materinjem jeziku. Do literature se jako teško dolazilo, a kada je i dospjela u zatvorske knjižnice sadržaj nije bio pretjerano zanimljiv. Nešto kasnije, točnije krajem osamdesetih, oformljena je Radna grupa za pomoćne zbirke strane literature. Cilj Radne grupe bio je osigurati literaturu svim zatvorenicima na njihovom materinjem jeziku, koliko je bila uspješna govori podatak da je u nekoliko proteklih godina uspjela ravnomjerno rasporediti građu po cijeloj zemlji.

Nakon ove inicijative više nema potrebe donositi knjige iz Egipta ili Kine kako bi se zadovoljile potrebe stranih zatvorenika, jer sada su tu odgovorni i snalažljivi dobavljači koji o tome brinu. Internet je također tome pridonijelo, zbog dobre umreženosti knjige se mogu nabavljati po vrlo niskim cijenama. Također, treba napomenuti i kompaniju Roric koja je sklopila uspješnu suradnju s Nizozemskom te se sada mogu pronaći i zbirke knjiga na hrvatskom i srpskom jeziku. Svake godine Ministarstvo pravosuđa osigurava sredstva za nabavu knjiga i na stranim jezicima koje se sada naručuju telefonski ili elektroničkom poštom. Zbirku na stranim jezicima vode ili izrađuju čak sedamnaest zatvorskih knjižnica (Zmijewska).

13. ZATVORSKE KNJIŽNICE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kako smo do sada mogli vidjeti sustav rada zatvorskih knjižnica u svijetu, nešto dalje od Hrvatske, ali i onih u Europi, sada je vrijeme da prikazemo kakva je situacija zatvorskog knjižničnog sustava kod nas.

Prvi problem hrvatskih zatvora je njihova prenapučenost što ujedno dovodi i do kršenja prava i ugrožavanja zatvorenika. Iz literature možemo uočiti kako je kapacitet predviđen za 3.771 zatvorenika, a dolazimo do brojke od preko 5.000 osoba koje su smještene u prostorima zatvora, ta brojka je u daljnjem porastu. Prema podacima iz 2011. godine svjedoci smo prekapacitiranosti smještaja u zatvorenim uvjetima te je zbog toga većina prostorija u kaznionicama i zatvorima prenamijenjena u spavaonice. No vratimo se mi onom što nas u daljnjem tekstu zanima, a to je rad i djelovanje zatvorske knjižnice. Odredbe Zakona o izvršavanju kazne zatvora, Europska zatvorska pravila, Standardi minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima nalažu kako bi knjižnica trebala biti uređena i što čini njezin prikladan sadržaj.

Uvijek kada govorimo o knjižnicama susrećemo se s ozbiljnim zanemarivanjem i neshvaćanjem ozbiljno istih, a nažalost slično je stanje i u sustavu zatvorskih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Neadekvatan prostor, nepostojeća opremljenost informacijskom tehnologijom, nedovoljno stručnog kadra, rijetko obnavljanje fonda, zbirke pravnih propisa koje nisu dovoljno stručne te želja za nabavom novih knjiga su problemi s kojima se susreću devetnaest od ukupno dvadeset tri knjižnice. Suradnja s narodnim knjižnicama, iako se naglašava važnost, nije razvijena, poticanja čitanja uz građu laganu za čitanje nema, a usluge bibliobus su povremene (Bagarić). „Nadalje, važnu zapreku u radu zatvorskih knjižnica predstavlja i činjenica da radno mjesto zatvorskog knjižničara nije klasificirano ni u okviru ustroja Ministarstva pravosuđa ni u okviru Ministarstva kulture“ (Bagarić 58-59). Počevši od opreme i prostora, sve do manjka stručnjaka koji bi trebali raditi u zatvorskim knjižnicama zbog provođenja aktivnosti rehabilitacije zatvorenika, možemo vidjeti koliko cijeli sustav trpi.

Naravno uvijek se mogu pronaći i pozitivne iznimke takvog sustava, a u literaturi se kao prvi takav primjer navodi knjižnica osječkog zatvora. U početku se u knjižnici mogli pronaći tek oko četrdeset naslova, a zatim, pomoću Đakovačko-osječke nadbiskupije fond se obogatio za oko 600 naslova. Ministarstvo pravosuđa i donacije obogatile su ovaj fond za oko 1.250 novih naslova. Knjižnica je skućenog prostora, radi svakodnevno i ima svojeg knjižničara, tj. osobu koja obavlja knjižnične poslove. Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku izdala je tri članske iskaznice za zatvorenike koji imaju zahtjevnije potrebe, a od naslova se najviše posuđuju krimići i duhovna literatura. Ostali primjeri stiže nam iz kaznionice u Glini koja je opremljena s oko 5.000 naslova, zatim Turopolje s oko 3.000, Popovača broji oko 4.000 naslova, u Valturi su dostupni naslovi kojih je oko 3.700, zatvor u Zagrebu raspolaže s fondom od oko 3.000 knjiga dok se kaznionica u Lepoglavi može pohvaliti s fondom od oko 10.500 knjiga. Zatvorenici Lepoglave često su u potrazi za naslovima koji se reklamiraju u medijima, najviše vole čitati krimiće te se zanimaju i za literaturu psihologije, filozofije i medicine do koje se nažalost ne može doći. Na sam spomen zatvora većinom se pomisli na grupu muškaraca, ali nikako ne smije zaboraviti i žene u zatvor u Požegi gdje je najveća potražnja za žanrom ljubići. Knjižnica broji oko 5.700 knjiga, a zatvorenice rado čitaju pisce poput Janka Matka, Tina Ujevića, Marije Jurić Zagorke, Miljenka Jergovića.

U literaturi je nešto slikovitije opisana zatvorska knjižnica u Remetincu u Zagrebu. Profesorica hrvatskog jezika i književnosti, četrdeseto godišnjakinja, našla se u ulozi voditeljice knjižnice nakon što joj je primarno radno mjesto bilo savjetovanje zatvorenika. Knjižnica je smještena u dvadesetak kvadrata, a zidove žućkaste boje obasja tek tračak sunca kroz tamne zastore. Fond knjižnice je oko 2.250 naslova, a zatvorenici ondje nemaju pristup. Knjižnični katalog je nažalost u jako lošem fizičkom stanju, a u njemu su navedeni svi naslovi abecednim redom po prezimenima autora. Zbog financijski lošijeg stanja zatvora, knjižnica nije u mogućnosti pratiti i nabavljati nove naslov, a na policama je veći dio beletristike. Tako zatvorenicima na raspolaganju stoje krimići, ratne knjige, književni klasici, realistični romani, ali i znanstvene knjige s područja društvenih i prirodnih znanosti, rječnika, zakona, povijesnih naslova, filologija, zemljopisni atlas i djela religijskog sadržaja koji obuhvaćaju gotovo sve vjeroispovijesti.

Knjige na stranim jezicima trebale bi također sačinjavati fond jedne zatvorske knjižnice, no u Remetincu ih je vrlo malo. Tako zatvorenici strane naslove mogu pročitati zahvaljujući stranim zatvorenicima koji su ih po izlasku iz zatvora ostavili u knjižničnoj zbirci. Najviše stranih naslova može se naći iz područja francuskog jezika, a zatim slijedi nešto manji broj onih na engleskom, talijanskom, njemačkom i slovenskom.

Kako zatvorenici nemaju pristup knjižnici, a čita im se neka od knjiga, ispunjavaju zahtjev za posudbu koji referent dostavlja u knjižnicu voditeljici te im se knjige kasnije donose u ćelije. Literatura koja je sadržajem puna nasilja, opisa zločina pa čak i samog bijega iz zatvora nije zabranjena, literatura za samopomoć, iako pomalo zastarjela, uvijek je tražena među zatvorenicima kao i istraživanja antropologa Carlosa Castaneda koji je istraživao stanje uma pod opijatima.

Iako su i prostor i oprema, fonda, informacijska tehnologija u veoma lošem stanju, knjižnica je ipak ostvarila napredak gledano od 1990. godine, ali naravno da bi neki od današnjih novih naslova zasigurno dobro došli za prikraćivanje vremena (Bagarić).

14. VAŽNOST KNJIGE I ČITANJA U ZATVORIMA

14.1. Rehabilitacija je ključ

Postavlja se pitanje koji je najbolji način bijega iz zatvora, a odgovor je u knjizi. Stara je to šala, ali sad vruća tema s argumentima o tome kako vlada odlučuje što obitelj može poslati ili što zatvorenici mogu naručiti i kako to utječe na njihov pristup knjigama. To pravilo je na snazi od studenog 2013. godine. Međutim, vjeruje se da su knjige osnova svakom zatvoreniku u svrhu njegove rehabilitacije prije nego privilegija koju treba zaslužiti. Rad u zatvorskim knjižnicama diljem Ujedinjenog Kraljevstva, pomoću programa *Six Book Challenge* i *World Book Night*, pokazuje da sposobnost čitanja i uživanja u knjigama doprinosi smanjivanju ponavljanja kaznenog djela i daje zatvorenicima drugu šansu u životu. Kako se procijenilo da 48 % zatvorenika ima niske čitalačke vještine, bitno je bilo da se im se pomogne razviti pismenost u zatvoru, a ključan proces za to uključuje se čitanje.

14.2. Uloga zatvorske knjižnice

Radilo se u oko sto zatvora diljem Ujedinjenog Kraljevstva s oko 7000 zatvorenika koji su sudjelovali u programu *Six Book Challenge*. Neke izjave zatvorenika bile su da osjećaju da su postigli uspjeh radeći nešto pozitivno te da je čitanje u ćeliji kao meditacija, omogućuje isključivanje od ostatka svijeta, problema i fokusiranje na čitanje. Voditelj za prevenciju protiv korupcije i terorizma u Pentonvilleu, Nick Walmsley, uvjeren je kako zatvorenici imaju koristi od programa *Six Book Challenge*. Izjavio je da program ohrabruje zatvorenike da dođu u knjižnicu i ponovno se vrata obrazovanju. Ne samo da program pomaže zatvorenicima dok su u zatvoru već i kad iz njega izađu te ostavlja pozitivan utjecaj na njih.

Na kraju rasprave stavljaju pozitivne stavove o ulozi zatvorske knjižnice, u najbolje slučaju oazu duševnog zdravlja i vrata u novi svijet, posebno za one koji si se uključili u čitanje po prvi puta za vrijeme boravka u zatvoru („The Impact of Books and Reading in Prisons”).

15. PROGRAMI I PROJEKTI ZA ZATVORENIKE – PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Programi i projekti poput *Prison library project*, *Choose Freedom Read*, *FATHERS*, *Changing lives through literature*, *Prison Fellowship*, *Family Literacy @ Your Library*, *EILLS* i drugi samo su neki od uspješnih primjera koji će pobliže biti objašnjeni u daljnjem tekstu.

Počnimo s prvo s organizacijom osnovanom krajem 80-ih koja nosi naziv *Books through Bars*, u vlasništvu izdavačke kuće New Society. Zašto je ona važna, upravo zbog donacije knjiga američkim zatvorima, ali i onima izvan Amerike. Sve je počelo zamolbom koju je poslao jedan od zatvorenika, tadašnjem zaposleniku izdavačke kuće, u kojoj je izrazio želju za doniranjem knjiga. Ideja je razmotrena te je formirana grupa dobrovoljaca s ciljem provođenja te akcije. Kako je organizacija napredovala pokazuju nam brojke, tako je na primjer 1992. godine zapremljeno po četrdeset zamolbi mjesečno, a 2002. godine organizacija je poslala oko 8.000 paketa prema individualnim zamolbama zatvorenika po američkim zatvorima i oko pedeset u inozemstvo. Ova inicijativa pomogla je također u proširivanju fonda zatvorskih knjižnica, a zbog distribucije edukativnih materijala i u procesu opismenjivanja i obrazovanja.

Projekt *Prison Library Project*, skraćeno PLP, proveden je u sklopu neprofitne organizacije Claremont Forum iz Sjeverne Karoline 1973. godine. Putem osiguravanja besplatnog štiva za čitanje za zatvorenike, knjižnice i druge ciljane skupine misija je koja je obogatila život kroz edukaciju, umjetnost i wellness programe. Organizacija tjedno primi i do 200 pisama zatvorenika, a njihova broj knjiga koje godišnje doniraju pojedinim zatvorima iznosi oko 30.000. Organizacija se može pohvaliti brojnim volonterima i sposobnošću prikupljanja sve većih financijskih donacija za uspješan daljnji rad.

Idući program po imenu *Choose Freedom: Book talks Behind Bars*, osnovan je 1998. godine i u početku je bio namijenjen samo Indijancima. Funkcionirao je po principu da knjižničar izabere jednu knjigu, a zatim od zatvorenika prikuplja povratne informacije u smislu grupnog razgovora. Kako je program dobio pohvale te se nastavio provoditi unesene su male promjene to jest osmišljene su igrane radionice u kojima su sudjelovali zatvorenici.

Prema podacima iz literature procjenjuje se da u SAD-u oko dva milijuna djece ima barem jednoga roditelja u popravnoj instituciji. Često odvojenost od roditelja koji služe jedan oblik kazne zna rezultirati anksioznosti, depresiji, agresivnom ponašanjem među drugom

djecom. Kako bi se stopa takvog ponašanja smanjila 2008. godine Vlada SAD-a pokrenula je program za razvijanje roditeljskih vještina zatvorenika. Program se ispostavio kao jedan od potrebnih te se Odjel za izvršavanje kazne zatvora Pennsylvanije odlučio na njegovu provedbu koja danas ima tradiciju dugu više od četrdeset godina. Kao još jedan dobar primjer ovdje možemo navesti projekt imena *FATHERS*.

Podrška djeci i svojim obiteljima prepoznata je kao jedan od aktivnosti u koju se treba ulagati neovisno kojoj zajednici pripadali zatvorenici. Kako bi ostali povezani sa svojim obiteljima, prvenstveno djecom osmišljen je program *No Child Left Behind Bars*. Zatvorenici su kroz ovaj program dobili pravo pomoći kroz čuvanje djece, savladavanje školskog gradiva, posjet zatvorima, psihološku pomoć, ali i mogućnost čitanja i snimanja priča za laku noć koje zatvorenici potom šalju svojoj djeci za slušanje.

Sličan projekt koji uključuje zatvorenice u brigu za svoju djecu jest *Story-Sacks Project*. Ovim projektom, čitanjem knjiga na zadanu temu, dobile su priliku izrade poklončića, igara, kvizova ili snimanje CD-ova s vlastitim pričama ili onim pročitanim iz knjiga za svoju djecu.

Već smo spominjali veliko značenje biblioterapije za zatvorenike, a jedan od programa, *Changing lives trough literature*, upravo se odnosi na biblioterapiju. Nastao u 90-ima, od strane profesora engleske književnosti Wakslera i sudca Kanea, namijenjen za maloljetnike, ali i odrasle delinkvente. Lokalne zajednice i nacionalna udruženja više su puta nagrađivale program zbog njegove izvrsnosti, a sastojao se od „serije limitiranih seminara koji jačaju zatvorenikove kognitivne sposobnosti i moralne osjećaje“ (Bagarić 54).

Jedan od primjera kršćanskih programa jest *Prison Fellowship* koji smatra da se širenjem Božje i svjetovne dobre riječi može probuditi pokajanje za učinjeno među zatvorenicima. SAD, Australija i Nepal neke su od zemalja koje provode ovaj program.

Spominjali smo kako bi trebala postojati suradnja između zatvorskih knjižnica i narodnih knjižnica. Program *Family Literacy @ Your Library* upravo je jedan od primjera suradnje između zatvorskih i javnih knjižnica u Marylandu. Osoblje zatvorskih knjižnica povezano je s osobljem knjižnica s dječjeg odjela koji im pružaju pomoć u odabiru knjiga za djecu te tehnikama koje poboljšavaju prepričavanje priča za djecu. Donacije dječjih knjiga stižu od strane javne Narodne knjižnice (Bagarić).

Život u novom dobu donio je nove informacijske tehnologije s kojima knjižnica mora ići zajedno u korak. Kako knjižnica predstavlja mjesto dostupnog i besplatnog dobivanja potrebnih informacija bez obzira kojeg tipa bila, tako je nastao i program *Discover the Internet @ Your Library*. Program prema Bagarić „predstavlja interaktivni CD ROM koji simulira pristup na internet (inače većinom cenzuriran od strane zatvorskih vlasti), gdje se na popularni način ostvaruje kompjutersko opismenjavanje zatvorenika“ (Bagarić 55).

Projekt *EILLS (Electronic Inmate Law Library)* nastao 2007. godine, također elektronički projekt, doživio je brojne prezentacije za upravitelje, knjižničare, direktore sigurnosnih sustava i druge. Kroz ovaj projekt zatvorenici su dobili priliku koristiti se računalima pravnih knjižnica, a njihovo korištenje online bazom podataka ispostavilo je kao pun pogodak, a uspio je zamijeniti klasične pravne zatvorske knjižnice (Bagarić).

Ovo su jedni od primjera projekata dobre prakse, ali naravno uvijek postoji i ona druga strana koja ispoljava loše stvari. Mora se napomenuti da ne sudjeluju svi zatvorenici u programima i projektima na način koji je prihvatljiv osoblju zatvora u kojemu služe kaznu. Iako knjižnica predstavlja ustanovu koja omogućava besplatan i slobodan pristup informacijama u zatvorskim knjižnicama ipak se mora primjenjivati cenzura. Kada govorimo o cenzuri u današnje vrijeme, osim knjiga koje se ne smiju naći na policama zatvorske knjižnice, ipak veći problem od toga predstavlja internet. Tako zatvorenici preko interneta sebi za pravo daju zastrašivanje žrtava izjavama da jedva čekaju pogledati nekim ljudima u oči ili da ako su zatvoreni nisu nestali, pretraživanje stranice o izradi bombi, planiranju bijega, ismijavanje policije i tako dalje. Jedan Washingtonski list donosi informacije da je 2010. godine britanska vlada donijela nalog za uklanjanjem tridesetak Facebook profila zatvorenika nakon niza incidenata koji su počinjeni putem weba. Na kraju treba samo dodati da je cenzura u zatvorskim knjižnicama iz onoga što smo do sada mogli vidjeti uglavnom opravdana.

16. U ZATVORU SE VIŠE ČITA NEGO NA SLOBODI: ŠTO SE U REMETINCU NAJVIŠE, A ŠTO NAJMANJE ČITA?

Iako je poznato da Hrvatska nije zemlja koja prednjači po kulturi čitanja, što pokazuje podatak da 50 % ljudi knjige uopće ne zanimaju, ipak se u jednom od njezinih zatvora čitanje pretvorilo u omiljenu aktivnost. Međutim izvori napominju da djelo *Zločin i kazna* ipak nije na vrhu popisa omiljenih knjiga, ali zato *Pedeset nijansi sive* dobro kotira.

Autori koji se najviše čitaju u zagrebačkom zatvoru jesu Robert Ludlum, Lee Child, David Baldacci, a od švedskih i norveških autora Jo Nesbø. Voditelj zatvorske knjižnice Mirko Kovčalić otkrio je kako je knjiga *Pedeset nijansi sive* bila najpopularnije, a odmah iza nje *Laka lova*. Naravno i neki od domaćih autora zauzeli su svoje mjesto kao što je na primjer Ivana Aralica te bivši ministar branitelja Predrag Matić s knjigom *Ništa lažno*.

Remetinac posjeduje fond od oko 5 000 knjiga, a među njima je najčešće posuđivana knjiga Pula Coelho *Veronika je odlučila umrijeti*, knjige samopomoći, ali i Kuran. Kako sam već navela da i zatvorenici mogu obavljati rad u knjižnici, tako je jedan od zatvorenika u Remetincu preuzeo vodstvo knjižnice i tada se broj posudbi knjiga utrostručio.

Pokušalo se doznati i što je to bivši premijer Ivo Sanader čitao u zatvoru, međutim odgovor je bio samo da je jako puno čitao te zaduživao čak i po sedam knjiga koje je u kratkom roku pročitao.

Projekt koji je pokrenut u zatvoru pod imenom *Roda* omogućio je zatvorenicima da čitaju priče i bajke svojoj djeci. Čitanje bi se snimalo te se na CD-u zajedno sa slikovnicama dostavljalo djeci kod kuće. Sve u svemu možemo zaključiti da je čitanje najpopularnija aktivnost u zatvoru („Književnost iza rešetaka“).

17. NOĆ KNJIGE

Manifestacija nazvana popularno Noć knjige pokrenuta je godine 2012. na inicijativu Zajednice nakladnika i knjižničara Hrvatske gospodarske komore i udruge Knjižni blok, a u organizaciji im se pridružila i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Knjižnice grada Zagreba, Udruga za zaštitu prava nakladnika te portal za knjigu i kulturu Moderna vremena. Noć knjige je manifestacija koja je osmišljena kako bi se barem na jedan dan prikazale čarolije i radosti čitanja gdje se predstavljaju knjige domaćih i stranih autora. Na taj dan svi se upoznavaju i druže uz čitanje.

Ova jedinstvena manifestacija za cilj ima poticanje kulture čitanja i uvažavanja knjige u vremenu kada smo okruženi elektroničkim sadržajima, ona čuva ono prvotno i jedinstveno, opipljivo. U programu su uključene brojne institucije, organizacije i tvrtke koje se bave knjigom, na taj dan dolaze i autori knjiga te se druže s posjetiteljima. Prema primjeru iz Hrvatske, Slovenija, Crna Gora te Bosna i Hercegovina također su pokrenule ovu manifestaciju u svojim knjižnicama („O noći knjige“).

Godine 2014. Noć knjige pokrenuta je i u zatvorima, kaznionicama i odgojim ustanovama.

17.1. O sudjelovanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u Noći knjige 2014.

Vrijednost ove manifestacije prepoznata je ne samo u hrvatskim bolnicama, dječjim domovima i mjestima gdje su smješteni azilanti već i u zatvorskim knjižnicama, kaznionicama i odgojnim ustanovama. Zatvorenici često knjižnicu i knjige vide kao bijeg od njihove stvarnosti pa ni ne čudi kako su pokazalo interes za ovu vrstu manifestacije. Povodom obilježavanja Svjetskog dana knjige i autorskih prava, prvi puta se 2014. godine Noć knjige održala osam kaznionica, trinaest zatvora i dvije odgojne ustanove koje se nalaze u sklopu Uprave za zatvorski sustav.

Zatvorenici i maloljetnici u ustanovama bili su upoznati s ovom manifestacijom, vremenom kada će se održati, sadržajem koji će se nuditi te mogućnošću duljeg vremena za čitanje knjiga. Za zatvorenike koji su ipak više skloniji gledanju televizije, omogućeno im je praćenje filmova snimljenih prema poznatim književnim djelima ne Trećem programu Hrvatske radio televizije, ali i slušanje Hrvatskog radija.

Toga dana neke knjižnice u zatvorima radile su duže, a tijekom dana zatvorenici su mogli slobodno dolaziti posuđivati knjige. Također u svim kaznenim tijelima toga danas svijetla su ostajala upaljena do dvadeset dva sata ili čak i do jedan sat iza ponoći iako nije bilo pretjeranog interesa za duljim čitanjem knjiga. Ipak, veća zainteresiranost za posuđivanje knjiga toga dana bila je u Zatvoru u Osijeku i Zadru.

Treba napomenuti da je manifestacija Noć knjige 2014. godine prvi puta provedena u ustanovama takvog tipa, a zatvorenici su pokazali interes za čitanjem. Manifestacija je bila uspješna, a o tome svjedoči i podatak koji ukazuje da su neka kaznena tijela predložila daljnje planove za provedbu manifestacije i iduće godine. Uz čitanje predloženo je i dovođenje književnika, razne tribine, ali i predstavljanje novih knjiga („O sudjelovanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u 'Noći knjige 2014.'“).

18. NABAVNA POLITIKA I CENZURA U ZATVORSKIM KNJIŽNICAMA

Spominjali smo pravo na dostupnost informacija općenito te smo se onda dotaknuli tog istog prava u knjižnicama. Jasno je da je to temeljno ljudsko pravo i da se mora provoditi, ali što je sa zatvorskim knjižnicama? Koji se to sadržaji nikada neće naći na policama? Treba li se cenzura u zatvorskim knjižnicama provoditi? Tko o tome odlučuje? Je li to potrebno? Mogli bismo nastaviti s nizom pitanja, ali umjesto toga okrenuti ćemo se literaturi te pokušati dati odgovore na neka od pitanja.

Na pitanje knjižničarki nabavlja li korisnicima baš svu građu odgovor je bio negativan. Ono što se može svrstati pod nepoćudnu literaturu su na primjer pornografski materijali, filmovi i knjige puni nasilja, ali i materijali koji bi mogli pomoći u bijegu ili predstavljati opasnost za ustanovu. Smjernice za razvoj knjižničnih usluga za zatvorenike navode da se nikakav oblik cenzure ne treba provoditi. Tko onda odlučuje što će dospjeti u knjižnicu, a što ne? Kako se građa koja ulazi u fond mora provesti kroz sustav svakako treba voditi računa što se nabavlja i činjenica jest da određena građa može biti uvelike štetna. Kako nigdje nije propisano što se smije, a što ne knjižničari su ti koji osobno moraju donijeti odluku što će se nalaziti u njihovom knjižničnom fondu. Jasno da građa puna nasilja, netolerancije, izrugivanja, omalovažavanja ne bi trebala čekati korisnika na policama, ali što ako zatvorenici iskažu zanimanje za građu koja sadržava ono što smo naveli. Najjednostavniji način bio bi uvođenje nabavne politike knjižnica te bi u tom slučaju knjižničari bili upoznati s onom građom koja ne zadovoljava propise nabave iste (De Villa).

18.1. Ukratko cenzura kroz povijest

Kada govorimo o cenzuri možemo navesti da postoje tri njezina oblika, a to su preventivna cenzura, autocenzura i suspenzivna cenzura. Živimo u vremenu kada cenzure ne bi trebalo biti, ali naravno ona je uvijek prisutna. Ipak, treba napomenuti da stare civilizacije Bliskog istoka nisu imale nikakav propis o cenzuri, niti je zabilježen slučaj u kojemu su neke knjige zabranjene upravo zbog toga što je bilo nezamislivo da se u tim zemljama uopće pojave knjige koje bi sadržavale protudržavnu ili protuvjersku misao. Slučaj gdje je većina knjiga po naredbi zaplijenjena i spaljena dogodio se 213. godine u Kini po naredbi kineskog cara. Zatim imamo Grčku s istim slučajem spaljivanja određenih knjiga i Rimu. Često su

stradavale knjige heretika i poganskih pisaca, a 391. godine kršćani su do temelja uništili znamenitu Aleksandrijsku knjižnicu. U početku je Crkva ta koja je provodila cenzuru na kako bi oni rekli nepoćudnim knjigama, a njezinim slabljenjem taj postupak preuzimaju svjetovni vladari.

Prijelazom s 18. na 19. stoljeće dolazi do razvoja tiska i pojave sve većega broja novina i političkih časopisa gdje pisana riječ dobiva sve veći utjecaj na društveni i politički život. Zbog svega toga u većini europskih zemalja dolazi do pooštavanja zakona o cenzuri. Ne samo da su neka dijela zabranjivanja već se vršio nadzor i represija nad autorima, izdavačima, tiskarama, knjižarama i knjižnicama. Pojavom novih oblika audiovizualne građe, strojeva za fotokopiranje i računalne tehnologije dolazi do otežavanja uspostave cenzure državnim vlastima. Zakon o cenzuri nastavio se i tijekom I. i II. svjetskog rata, a u Hrvatskoj neprilike s cenzurom doživljavaju i mnogi autori i čitatelji, ali 1991. godine uspostavom demokratske vlade prestaju vrijediti svi zakoni o cenzuri („Cenzura“). Međutim treba spomenuti kako se o cenzuri u zatvorskim knjižnicama i dalje raspravlja, a u daljnjem tekstu vidjet ćemo koje su to knjige i zašto zabranjene za zatvorenike te kako se s time nosi knjižničarska struka.

18.2. Zašto su neke knjige zabranjene za zatvorenike?

Politika zatvora koja nalaže cenzuru uzela je sve više maha i navodi se kako postaje problem diljem nacije. Kada se govori o cenzuri u zatvorskim knjižnicama moramo spomenuti kako u Teksasu trenutno ima oko 150.000 zatvorenika kojima je zabranjeno pristupiti oko 10.000 naslova, u dva zatvora u Missisippiju više nije dopušteno primanje knjiga s mekanim uvezom. Zatvor u Connecticutu, 2013. godine zabranio je časopise zbog zabrinutosti za sigurnost, a to je uključivalo deveto izdanje časopisa „*Koalicija za prava zatvorenika*“ i izdanje Slam Magazinea na čijoj se naslovnici našao slavni košarkaš LeBron James. Zatim, 2011. godine, u zatvoru u Alabami zabranjen je pristup zatvoreniku knjigama koje mu je poslao odvjetnik. Knjiga *Slavery By Another Name* smatrala se sigurnosnom prijetnjom stoga su je zatvorski djelatnici vratili nazad pošiljatelju. Zatvorski sustav često navodi da je sigurnost razlog zašto su neki materijali za čitanje zabranjeni („Prison Book Bans”).

Na kraju 2017. godine Odjel za kazneno pravo u Teksasu našao se pod velikim negodovanjem populacije kada je otkriveno da je zatvorski sustav zabranio knjigu kao što je *Boja purpurna* i kolekcija soneta Williama Shakespearea, dok su zatvorenici bili slobodni u čitanju knjigu *Moja borba* Adolfa Hitlera. Međutim odluka da se cenzurira knjiga *The New Jim Crow* prikazuje dobar primjer komplicirane cenzure materijala u zatvorima i o teškoj poziciji u koju se stavljaju zatvorski knjižničari. Pravo na čitanje smatra se pravom koje je zajamčeno svim građanima stoga ne postoji ništa što je više sporno od cenzure za knjižničare. Stoga, kako zatvorski knjižničari sudjeluju u procesu cenzuriranja zapravo se to krši s njihovima etičkim idealima.

Navodi se kako zatvorenici imaju pristup pravnim materijalima te se postavlja pitanje što je s određivanjem pristupa svemu ostalome. Tako svaki zatvor ima vlastita pravila za određivanjem onih publikacija kojima zatvorenik može pristupiti i kojim materijalima koje mu šalje obitelj i prijatelji. Cenzura počinje u sobi za poštu gdje se prikazuju knjige i njihov sadržaj. Knjige za koje se sumnja da sadržavaju nasilni sadržaj šalju se odboru koji odlučuje hoće li se knjiga staviti na popis zabranjene građe. Knjige, časopisi i glazba mogu se naći na tom popisu iz više razloga, a neki su savjeti o pravljenju oružja, bijeg iz zatvora, pravljenje alkohola, sadržaji o mentalnoj manipulaciji i tehnikama kontrole („Why Some Books are Barred for Prisoners”).

19. BIBLIOTERAPIJA

Na samom početku možemo odmah napisati definiciju biblioterapije kao što autor kaže „... je sustav metoda za praktičnu primjenu književnosti, odnosno za razumijevanje emocija unutar književnog djela, a kao pojam nastaje početkom 20. stoljeća, osam godina nakon što je Sigmunde Freud počeo rabiti primjere iz književnosti tijekom svojih psihoanalitičkih sesija“ (Piskač 60). Termin biblioterapije javio se tek negdje oko 1916. godine člankom A Literary Clinic, objavljenog od strane Samuela McChorda Crothersa, a teorijsko obrazloženje pronalazi unutar znanosti o književnosti oko 1949. godine.

Kada počnemo govorimo o povijesti općenito većinom uvijek krećemo od antičke Grčke, a takvo je stanje i kada spominjemo biblioterapiju. Znači, biblioterapija svoje korijene vuče upravo iz antičke Grčke, a knjižnica u Tébi nosila je naslov na svojim vratima „Mjesto liječenja duše“. Ovom knjižnicom služili su se mnogi, neovisno o tome kojoj su profesiji pripadali. Tako su u nju često zalazili književnici, svećenici, bibliotekari, nastavnici, ali i psihoterapeuti, liječnici psihijatri i psihoanalitičar sredinom 20. stoljeća. Biblioterapija bila je poznata još od prije mnogima, ali tek ju je kao metodu usustavio Samuel McChord Crother, kojega smo spomenuli na početku, u svom poslu svećenika u jednoj bolnici. Shvatio je kako bolesnicima može pomoći ako ih vodi kroz razumijevanje djela iz književnosti tako što im je ispočetka čitao dijelove Biblije. Čitajući im, kasnije i druga vrijedna djela svjetske književnosti, došao je do termina koji je nazvao biblioteraphy, a ova vrsta terapije nudila je olakšanje duševne patnje pacijentima u bolničkim posteljama. Termin je stvoren kako bi definirao specifično područje koje je primjenjivalo književnost i išlo za time da se pomogne onima koji su duševno bolesni, a osobito veteranima koji su se netom vratili iz Prvog svjetskog rata. Svim tim ljudima bila je potrebna duhovna i psihološka pomoć. S vremenom se počelo otkrivati kako ova metoda zbilja pomaže te se kao praksa počela primjenjivati i širiti i na druge institucije poput crkvi, čitaonica, škola i sveučilišta (Piskač).

Tijekom vremena ljudi su počeli sve više shvaćati da antibiotici i penicilini pomažu čovjekovom zdravlju, ali i čitanje koje ima značajne terapijske učinke. Riječi su ubrzo postale moćni alat koje prolaze čovjekovim tijelom kao vibracije te ga pokreću u svakom dijelu, a jednako ih osjećaju i oni koji ih izgovaraju i oni koji ih slušaju. Danas se biblioterapija naziva još i poetska terapija a ciljano upućene riječi omogućavaju liječenje, razvoj i transformaciju koja će dovesti do pozitivnih učinaka u ljudskom tijelu.

Ako govorimo o ljudskim emocijama trebamo spomenuti Aristotela koji je još za svoga vremena pisao o katarzi koja se može postići kroz emocionalnu identifikaciju. Nekima je možda teško pomisliti kako nas nečije zapisane riječi mogu utješiti, ali biblioterapija to vidi kao način da se osjećaji i emocije nekoga pisca otkriju u dijelu kroz nekog drugog. Kroz riječi pisca koji emocije pokazuje kroz likove u svome dijelu, brigu, tugu, strah, usamljenost, smrt, osoba koja sluša pisani tekst može se prepoznati u tuđim riječima. Zapravo knjige služe kao most prema drugim osobama, kako bi se povezali i shvatili kako i ostali ljudi također imaju problema te da nismo u tome jedini, da nismo sami. Upravo sve to dovodi do komunikacije koja je temeljena na književnim djelima i omogućuje razmišljanje i rasprave o različitim oblicima ponašanja („Ivana Bašić: Biblioterapija i poetska terapija“).

19.1. Tri tipa biblioterapije

Od kada je pojam biblioterapija zaživio te kada su se njezine metode počelo se sve više primjenjivati, ova grana se sve više razvijala te danas možemo govoriti o tri tipa, a to su institucionalna, klinička i razvojna. U daljnjem tekstu svaka od njih bit će objašnjena pojedinačno.

Institucionalna terapija provodi se s pojedincem ili grupom ljudi, a pacijenti su najčešće medicinski ili psihički, privatni i oni koji spadaju u skupinu zatvorenika. Ovaj oblik biblioterapija provodi tim psihijataru zajedno s knjižničarom, a uglavnom se održava u institucijama ili privatno. Tehnika koja se koristi najčešće su diskusije o materijalima, a cilj je upoznati pacijenta i dobiti uvid u njegovo stanje.

Zatim klinička biblioterapija provodi se kao grupna aktivnost, voljna ili nevoljna, a pacijenti su osobe s emocionalnim problemima ili problemima u ponašanju. Provodi se u instituciji ili privatno, a osoba koja ju provodi obično je psihijatar, terapeut mentalnog zdravlja ili knjižničar. Tehnike koje se koriste su diskusije o materijalima s naglaskom na klijentovu reakciju i pogled u sebe, a cilj joj je uvid u stanje i promjena ponašanja.

Kao zadnja biblioterapija navodi se razvojna koja se provodi s grupom u društvenom prostoru. Ovom obliku biblioterapije većinom pristupaju osobe koje se smatraju normalnima,

ali prolaze kroz kriznu situaciju. Većinom se s pacijentima diskutira o materijalima s naglasom na klijentovu reakciju i pogled u sebe, a ciljevi su joj potaknuti normalan razvoj i samoaktualizaciju.

Osim ove podjele, biblioterapija se može podijeliti i na razvojnu interaktivnu biblioterapiju koja se referira na upotrebu literature i kreativnog pisanja. Ciljane skupine su joj djeca, odrasle osobe i starije, zdrava populacija, a cilj joj je razvoj i osobni rast. Drugi oblik je klinička interaktivna biblioterapija koja također upotrebljava literaturu i kreativno pisanje kako bi potaknula razvijanje zdravlja i osobnog razvoja kod ljudi sa psihičkim i mentalnim poremećajima. Kao treća i posljednja biblioterapija navodi se kreativno pisanje, aktivnost gdje se kroz vlastiti kreativni rad usmjerava na samospoznaju. Pri ovoj aktivnosti koriste se različiti žanrovi, poezija, proza, drama i tako dalje (Bašić).

19.2. Ciljevi biblioterapije

Već sam navela kako knjiga i riječi mogu utjecati na čovjeka i biti sredstvo njegovog ozdravljenja, a mnoge studije to su i potvrdile. Sada ću podrobnije navesti njezine ciljeve.

Za početak biblioterapija pomaže povećati samorazumijevanje i ispravno samoopažanje, osjetljivost za međusobne odnose, pomaže osvijestiti životnu orijentaciju, potiče na kreativnost i samoizražavanje, pomaže potaknuti pozitivno mišljenje i rješavanje problema na kreativan način. Što se tiče komunikacije pomaže ojačati vještine komuniciranja, a osobito govorenja, ali i slušanja, ujedinjuje aspekte osobnosti kako bi se postigla psihička cjelovitost. Oslobađa snažne emocije i napetost, potiče na kreiranje novog mišljenja kroz nove ideje, informacije i uvide te pomaže sudionicima da osjete kako je to biti oslobođen i izliječen (Bašić).

19.3. Tipični oblik biblioterapije

Terapija koja se postiže korištenjem poezije, proze, drame ili nekog drugog štiva mora sadržavati tri komponente, a to su literatura, voditelj i klijenti ili grupa. Sastoji se od uvoda, glavnog dijela i završetka (Bašić).

20. BIBLIOTERAPIJA I TERAPIJSKO OBRADIVANJE KNJIŽEVNIH TEKSTOVA

Panirana i unaprijed određena književna djela nužna su kako bi se provela biblioterapija. Tekstovi mogu biti bilo koje vrste, a služe za tretman kod osoba sa psihičkim poremećajima koji se provodi u kliničkim uvjetima. Teorijska osnova biblioterapije jest psihoanalitička teorija, a prema tome čitanje literarnih tekstova može pobuditi rane procese kod čitatelja. U daljnjem tekstu bit će navedeni procesi te učinci koje imaju na čitatelje.

a. Identifikacija

Likovi koji se spominju u djelu služe kako bi se čitatelj identificirao s njima. Kod djece je taj proces osobito lagan, na taj način doživljavaju različite emocije i stvaraju više vrsta mehanizama koji im pomažu u suočavanju sa strahom i stresom. Odrasle osobe s poteškoćama također bi se trebale moći identificirati s likovima jer je to najvažniji proces, a ako do toga ne dođe ostali procesi ne mogu biti izazvani.

b. Projekcija

Čitatelj odabire lika s kojim se identificirao te zatim svoje osjećaje projicira u tom liku. Kroz lik, njegovim očima, ispituje svoje stavove i reakcije drugih ljudi. Kroz ovaj proces čitatelju se pomaže ispitati njegovo vlastito ponašanje, pronalazak alternativnih načina rješavanja problema te prezentiranje sebe kroz lika kako bi se izbjegle kritike drugih ljudi.

c. Katarza

Kroz proces identifikacije s likom iz djela čitatelj s njim dijeli i svoje emocije te na taj način može doživjeti emocionalno rasterećenje i olakšanje.

d. Uvid

Kroz konflikte koji se događaju kroz tekst čitatelj može doći do uvida u vlastite probleme i konflikte te tako pokušati pronaći pogodno rješenje za sebe (Barath).

21. VRSTE REHABILITACIJSKIH PROGRAMA U ZATVORSKOME SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE

Pod naslovom biblioterapija spominjala sam kako to ovaj oblik terapije utječe na liječenje, a u daljnjem tekstu ću se dotaknuti programa koje provode zatvorske ustanove radi rehabilitacije zatvorenika.

Programe koje nude zatvori radi rehabilitacije zatvorenika su sportskog i kulturnog sadržaja. Smatra se da organizirane aktivnosti uvelike utječu na socijalno ponašanje zatvorenika te na rješavanje njihovog devijantnog ponašanja, tj. otklanjanje onog oblika ponašanja koji je neprihvatljiv. Organiziranje koncerata, kazališnih predstava, posjeti muzejima i galerijama samo su neke od aktivnosti kojih je prema izvješću iz 2012. godine bilo oko 744. Uprava za zatvorski sustav navela je da je zatvorenicima i maloljetnicima omogućena posudba knjiga, časopisa i dnevnog tiska iz vlastitih ili gradskih knjižnica. Osmišljena je i aktivnost u kojoj zatvorenici i maloljetnici pišu članke i uređuju časopise u sklopu literarno-novinarskih radionica.

Također, glazba je isto jedan od oblika terapije, tako je zatvorenicima i maloljetnicima ponuđeno sudjelovanje u radu glazbene sekcije, kroz pripremanje i izvođenje glazbenih priredbi, a njihovi nastupi posebno su zapaženi u Glini, Lepoglavi i Lipovici - Popovači.

Likovne radionice još su jedan oblik aktivnosti koji se provodi u hrvatskim zatvorima. Radovi poslije likovnih radionica završavaju na izložbama, a pošto su u vlasništvu zatvorenika i maloljetnika, u skladu s Pravilnikom o troškovima izrade, procjeni, izlaganju, pohranjivanju i prodaji, radovi se mogu i pustiti u prodaju.

Uz programe koji su navedeni postoje i oni posebni programi namijenjeni za ovisnike o alkoholu, drogama, namijenjeni oboljelima od PTSP-a (posttraumatski stresni poremećaj), za prijestupe počinjene od strane seksualnih delinkvenata, tretmani za počinjena kaznena djela u prometu i osobama kojima je propisano obavezno psihijatrijsko liječenje. Kod stranih aktivnosti spominjali smo programe namijenjene roditeljima, tako se i u hrvatskim zatvorima i kaznionicama provodi program Odgovornog roditeljstva i komunikacijske radionice. „U posebnom programu tretmana tijekom 2012. godine od 7.764 pravomoćno osuđena zatvorenika i maloljetnika bilo je uključeno njih 3.013, odnosno 38,8 %, a na dan 31.13.2012. godine u posebne programe bilo je uključeno njih 1.694, odnosno 44,78 %“ (Bagarić 72).

Programi treće razine koji se ne moraju provoditi kontinuirano su takozvani mali rehabilitativni programi. Trebali bi biti ponuđeni svim zatvorenicima ako se za njima pojavi potreba i svima koji imaju bilo kakvih problema te ih žele riješiti. Vrste aktivnosti koje se provode ovim programom su komunikacijske radionice, radionice osobnog rasta i razvoja, neurolingvistički programi i Gestalt terapije. Programi koji spadaju pod male rehabilitativne nisu obvezni kako sam navela, ali uvelike pomažu u socijalizaciji. „U male rehabilitacijske programe tijekom 2011. godine bilo je uključeno devedeset devet zatvorenika i pedeset pet maloljetnika“ (Bagarić 72), a podaci za 2012. godinu nisu poznati. Jedan od primjera malih rehabilitativnih programa jest yoga nidra. Dobrovoljci su sudjelovali u ovom eksperimentalnom programu u kontroliranim uvjetima uz voditelja i liječnika.

Tijekom 2011. godine zabilježeni su podaci o raznim suradnjama zatvora i kaznionica s drugima ustanovama, ali poražavajući je podatak kako nema niti jednoga zapisa suradnje s lokalnim knjižnicama. Kaznionica u Turopolju imala je namjeru uspostave suradnje s narodnim knjižnicama što se može vidjeti iz programa Program vođenog čitanja sa zatvorenicima, koji se provodio od srpnja do rujna 2012. godine, međutim postavlja se pitanje zašto o tome nema pisanog traga u izradi Izvješća (Bagarić).

22. ZAKLJUČAK

Čovjek, bez obzira na rasu, spol, boju kože, narodnost i orijentaciju ima pravo na slobodan pristup informacijama, a knjižničarska struk svaki dan to im omogućuje na najbolji mogući način. Američko knjižničarsko društvo je tako uvidjelo da je važno očuvanje intelektualne slobode te da svaki zatvorenik ima pravo na čitanje. Također rad organizacije IFLA i donošenje smjernica za zatvorske knjižnice uvelike su pomogle. Ono što možemo zaključiti jest da je situacija u zatvorskim knjižnicama u nekim zemalja u lošem stanju. Najlošije stanje ipak je u brazilskim knjižnicama, točnije u gradu Rio de Janeiru, gdje sustav pati od prenapučenosti i velike stope nepismenih zatvorenika, a zatvorska knjižnica nije u funkciji. Sjedinjene Američke Države bazirale su se na resocijalizaciju i edukaciju zatvorenika kako bi se po izlasku iz zatvora mogli asimilirati u društvo. Australija i Španjolski imaju slično uređen sustav za zatvorske knjižnice, propisuju kako bi u zatvorskoj knjižnici trebao raditi diplomirani knjižničar, stručna osoba, dok je u Velikoj Britaniji za rad knjižnice zadužen ravnatelj zatvora. Nizozemska je dugo patila od nedostatka literature na stranim jezicima, ali u tome im pomaže kasnije oformljena radna grupa, talijanski zatvori postaju povezani s narodnim knjižnicama, a Francuska osniva zatvorske knjižnice te se tako stvara bolja komunikacija između knjižničara i korisnika, zatvorenika.

Hrvatska i dalje zaostaje za europskim i svjetskim zemljama, a o to nam pokazuju podaci o manjku opreme, građe, tehnologije i stručnog kadra. Ono što je za pohvalu jest činjenica da su se zatvorske knjižnice u Glini, Osijeku, Popovači i Zagrebu uspjele izboriti za bogati fond građe. Još jedna pozitivna činjenica jest da su pokrenuti i rehabilitacijski programi koji pomažu zatvorenicima po uzoru na svjetske projekte. Smatra se da organizirane aktivnosti utječu na socijalno ponašanje zatvorenika. Kada već spominjemo rehabilitaciju treba napomenuti da se uvelike radi na rehabilitaciji kroz biblioterapiju kako bi se zatvorenici očistili od emocionalnog opterećenja i lakše funkcionirali u okolini u kojoj se nalaze. Naravno biblioterapija kroz knjigu, čitanje tekstova i poistovjećivanja s likovima, također pomaže zatvoreniku po izlasku iz zatvora i vraćanju u društvo.

Ono što se ovdje kosi s knjižničarskom strukom svakako jest cenzura koja u knjižnicama ne smije postojati. Međutim kako je sigurnost na prvom mjestu, što nam jedan od zatvorskih knjižničara i napominje, ipak se knjige koje predstavljaju opasnost trebaju zabraniti.

Zatvorske knjižnice mijenjale su se kroz godine, od toga da su ih vodili kapelani, s pretežno vjerskim fondom pa sve do knjižnica koje vode stručni diplomirani knjižničari i svakodnevno dopunjuju fond s najnovijim naslovima. Današnje vrijeme nam je također donijelo suradnju zatvorskih i narodnih knjižnica što uvelike predstavlja korak naprijed.

22. BIBLIOGRAFIJA

1. „American Library Association“, *Prisoners Right to Read*, 28. kolovoza 2018., www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill/interpretations/prisonersrightoread
2. Bagarić, Željka. *Model suradnje narodnih knjižnica i zatvorskog sustava u Republici Hrvatskoj*. Zagreb, Zavod za informacijske studije, 2014.
3. Barth, Arpad, Daša Matul i Ljiljana Sabljak. *Korak po korak do oporavka: Priručnik za kreativne susrete s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima*. Zagreb, Tipex, 1996.
4. Bašić, Ivana. *Biblioterapija i poetska terapija: priručnik za početnike*. Zagreb, Balans centar, 2011.
5. De Villa, Sandra. *Zatvorske knjižnice u Republici Hrvatskoj*. Rešetari, KLD / Nova Gradiška, Arca, 2011.
6. „Goethe Institut“, *Books Open Up Worlds*, 6. kolovoza 2018., www.goethe.de/en/kul/bib/20361005.html
7. „Gradska knjižnica Rijeka“, *Ivana Bašić: Biblioterapija i poetska terapija - priručnik za početnike*, 18. kolovoza 2018., gkr.hr/Magazin/Prikazi/Ivana-Basic-Biblioterapija-i-poetska-terapija-prirucnik-za-pocetnike
8. „Hrvatska enciklopedija“, *Cenzura*, 12. kolovoza 2018., www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246
9. „Justia US Supreme Court“, *Bounds v. Smith, 430 U.S. 817 (1977)*, 31. srpanja 2018., supreme.justia.com/cases/federal/us/430/817/
10. Kregar, Josip. *Pravo na pristup informacijama. Slobodan pristup informacijama: 2. i 3. okrugli stol: zbornik radova*. Ur. Alemka Belak-Simić, Aleksandra Horvat. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004., str. 84-85.
11. Lehmann, Vibeke, Joanne Locke. *Smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike*. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.
12. Martek, Alisa. *Znanja i vještine knjižničara u specijalnim arhivskim knjižnicama na primjeru Knjižnice Hrvatskog državnog arhiva*, *Arh. vjesn.*, god. 52 (2009), str. 171-182.
13. „Mental Floss“, *Cell Service: Inside the World of Prison Librarians*, 6. kolovoza 2018. mentalfloss.com/article/524497/prison-librarians

14. „Moderna vremena“, *O sudjelovanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u 'Noći knjige 2014.'*, 10. kolovoza 2018., www.mvinfo.hr/clanak/o-sudjelovanju-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-u-noci-knjige-2014
15. „Noć knjige“, *O noći knjige*, 10. kolovoza 2018., nocknjige.hr/tekstx.php?k=50&id=16
16. “Oyez”, *Bounds v. Smith*, 31. srpanja 2018., www.oyez.org/cases/1976/75-915
17. Piskač, Davor. „Biblioterapija i psihoanalitička kritika u kontekstu teorije sustava“. *Kroatologija* 7 (2016) 2:, str. 60-81.
18. „Public libraries online“, *A Day in the Life of a Prison Librarian*, 9. kolovoza 2018., publiclibrariesonline.org/2017/10/a-day-in-the-life-of-a-prison-librarian/
19. „Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa“, *Prava zatvorenika i njihova zaštita*, 31. srpanja 2018., pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/prava-zatvorenika-i-njihova-zastita/6158
20. „Stuff“, *Why some books are barred for prisoners*, 12. kolovoza 2018., www.stuff.co.nz/dominion-post/comment/100663857/why-some-books-are-barred-for-prisoners
21. „The Office for Intellectual Freedom of the American Library Association“, *Prison Book Bans: A Matter of Safety or Concern*, 12. kolovoza 2018., www.oif.ala.org/oif/?p=12475
22. „The reading agency“, *The impact of books and reading in prisons*, 3. kolovoza 2018., readingagency.org.uk/news/blog/the-impact-of-books-and-reading-in-prisons.html
23. „University of Illinois Graduate School of Library Science“, *Prison libraries until 1950*, 22. kolovoza 2018., www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/3853/gslisoccasionalpv00000i00110.pdf?sequence=1
24. „Vijesti“, *U zatvoru se više čita nego na slobodi: što se u Remetincu najviše, a što najmanje čita?*, 10. kolovoza 2018., vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/1969351/u-zatvoru-se-vise-cita-nego-na-slobodi-sto-se-u-remetincu-najvise-a-sto-najmanje-cita/
25. Zmijewska, Eliza. *Knjižnice u nizozemskim zatvorima: zbirke na više od trideset jezika*. Slobodan pristup informacijama 2. i 3. okrugi stol. Ur. Alemka Belak-Simić, Aleksandra Horvat. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004., str. 124-127.